

Volumul II, Date istorice, Situri nou reperate

Situri arheologice

1. Drumul Național Un sit arheologic de mare însemnătate este cel situat între Calea Unirii, Str. Prunului și cuesta ce mărginește, la nord, orașul medieval Suceava. Este punctul numit în literatura de specialitate "Drumul Național".

Săpăturile arheologice în această zonă s-au desfășurat de-a lungul a câtorva campanii în anii '50, dar nici pe departe ele nu au epuizat întreaga suprafață. Descoperirile sunt însă semnificative pentru istoria Sucevei și ele se încadrează în mai multe perioade.

Cele mai vechi descoperiri aparțin Evului Mediu timpuriu, reprezentate de două niveluri de locuire. Primul este ilustrat de patru bordeie din sec. al VII-lea p. Chr., iar cel de al doilea se datează în secolele VIII-X, ceramica descoperită aici constituind un punct de referință în cercetarea arheologică românească¹.

Descoperirile cele mai consistente aparțin însă secolelor XV - XVII. Succint ele constau din locuințe, un cimitir și fundațiile unei biserici, identificată în anul 1954 (fig. 1). Locuințele se plasează în partea de nord-vest a zonei, pe când cimitirul, prin extensie, a cuprins treptat întregul platou. Cimitirul este în strânsă conexiune cu biserica amintită, alături de o altă construcție situată pe str. Prunului, nr. 1 (casa în care a locuit temporar, la Suceava, Ciprian Porumbescu), care, după tradiție, ar fi fost construită pe temeliiile unei biserici mai vechi. După unii cercetători, latura estică a acestei locuințe prezintă și acum o absidă poligonală².

Fundațiile bisericii descoperite în 1954 (alta decât cea presupusă, de pe str. Prunului), situate spre abruptul platoului, au fost atribuite unui lăcaș de cult catolic, datorită prezenței pe latura sudică a unui osuar, element frecvent în cultul catolic. Era o biserică de tip navă, cu altarul poligonal, flancată spre nord de altă navă dreptunghiulară, construită concomitent cu cea centrală³.

Unii cercetători identifică acest lăcaș cu biserica catolică *Buna Vestire*, menționată de numeroși misionari catolici trecători prin Suceava, în secolele XVI și XVII, dintre care unii precizează topografic că această biserică "se afla în linie dreaptă de la palatul principelui spre miază-noapte". Alți misionari relatează că la Suceava exista o "biserică de piatră, cu cimitir și o casă parohială"⁴. Consemnările călătorilor corespund, deci, cu plasarea în teren a descoperirilor arheologice.

În legătură directă cu biserica catolică și cimitirul din preajma ei sunt două pietre de mormânt, cu inscripții în limba latină. Ele dau informații prețioase asupra nivelului de civilizație urbană din sec. al XVI-lea, în Suceava. Prima amintește de un *Petrus Arcufex* (arcaș, făuritor de arcuri?), ucis în 1513 de "perfizii tătari" și a doua de *Battista din Vesentino*

¹ "Studii și cercetări de istorie veche", V, 1954, 1-2, p. 238; Șt. Olteanu, *Șantierul arheologic Suceava*, în "Materiale și cercetări arheologice", IV, 1957, p. 253; Idem, în "Materiale și cercetări arheologice", V, 1959, p. 607; T. Martinovici, în "Studii și cercetări de istorie veche", 1959, X, p. 413-430.

² Șt. Olteanu, *op. cit.*, în "Materiale și cercetări arheologice", V, 1959, p. 611.

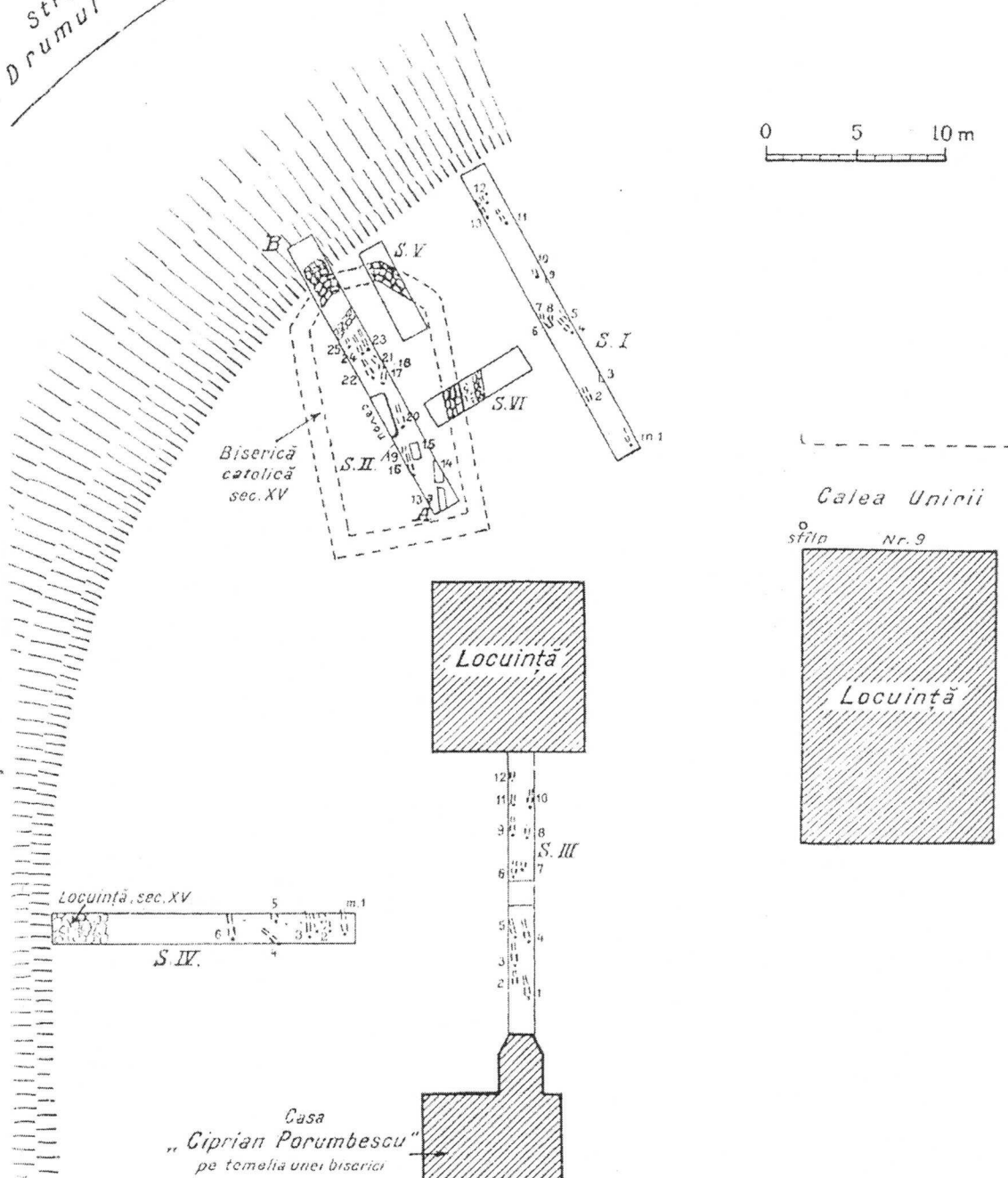
³ Idem, *Șantierul arheologic Suceava*, în "Studii și cercetări de istorie veche", 1954, 1-2, p. 238; Idem, *op. cit.*, în "Materiale și cercetări arheologice", V, 1959, p. 610-611; Idem, *op. cit.*, în "Materiale și cercetări arheologice", VI, 1959, p. 687-692.

⁴ Emil I. Emandi, Mihai-Ștefan Ceaușu, *Să nu darâmi dacă nu știi să construiești - Contribuții de morfologie urbană la cunoașterea istoriei orașului Suceava, 1388-1998*, Rădăuți-Iași, 1991, p. 225-227.

Str. I. V. Stalin
(Drumul Național)

0 5 10 m

Planșa I. Planul general al săpăturilor din sectorul „Drumul Național” - 1956

(m. 1512) - *magister in diversis artibus* (maestru în arte, profesor?). Importanța acestor inscripții a determinat numeroase discuții în literatura de specialitate⁵.

Având în vedere prezentarea succintă a descoperirilor și densitatea mormintelor, după cum se vede pe plan, considerăm că acest sit trebuie protejat și considerat, atât cât s-a mai conservat, ca o rezervație arheologică de mare importanță pentru istoria Sucevei medievale.

2. Necropola dacică - str. Ana Ipătescu. (lista anexă nr. 2)

Localizare. Descoperirea necropolei, în toamna anului 1962, a fost prilejuită de săparea fundațiilor a mai multor blocuri, din cartierul Ana Ipătescu, între fostele străzi Sturza Vodă și Alexandru cel Bun. Se mai precizează că locul descoperiri se plasează la câțva zeci de metri spre vest de fosta Întreprindere Poligrafică. Materialele au fost răspândite pe o suprafață de circa 2 ha (!). Punctele de reper ca și suprafața indicată nu permit o localizare foarte precisă a descoperirilor.

2. Conținutul descoperirii. Au fost recuperate numai nouă vase și alte fragmente ceramice lucrate cu roata, care nu provin însă din săpături sistematice. Se menționează că s-au observat și morminte de incinerație în gropi simple protejate de lespezi de piatră (nu se precizează numărul lor). Mormintele, de regulă, erau depuse la adâncimea de 0,60 - 0,70 m, dar unele au atins și un metru. A fost interceptată și o lipitură arsă pe doi metri lungime, dar despre care nu se poate spune nimic, întrucât nu a fost cercetată (rug funerară?).

Vasele publicate (numai cele care s-au întregit), nu au avut toate rolul de urne funerare. Cupa de fructieră a fost utilizată cu rol de capac, iar cana de mici dimensiuni (h = aprox. 6 cm) constituie un vas adiacent, cu ofrande, desigur ca în multe alte situații similare din necropolele contemporane.

Sunt, în consecință, șapte urne din care una bitronconică, lucrată cu mâna. Celelalte vase sunt lucrate cu roata, având fundul inelar și sunt reprezentate de următoarele forme: două vase bitronconice, două căni, un castron fără torți și un vas cu două torți supraînălțate, de tip *kantharos*. Cănila ca și vasul mai sus amintit au torțile rupte ritual, din vechime.

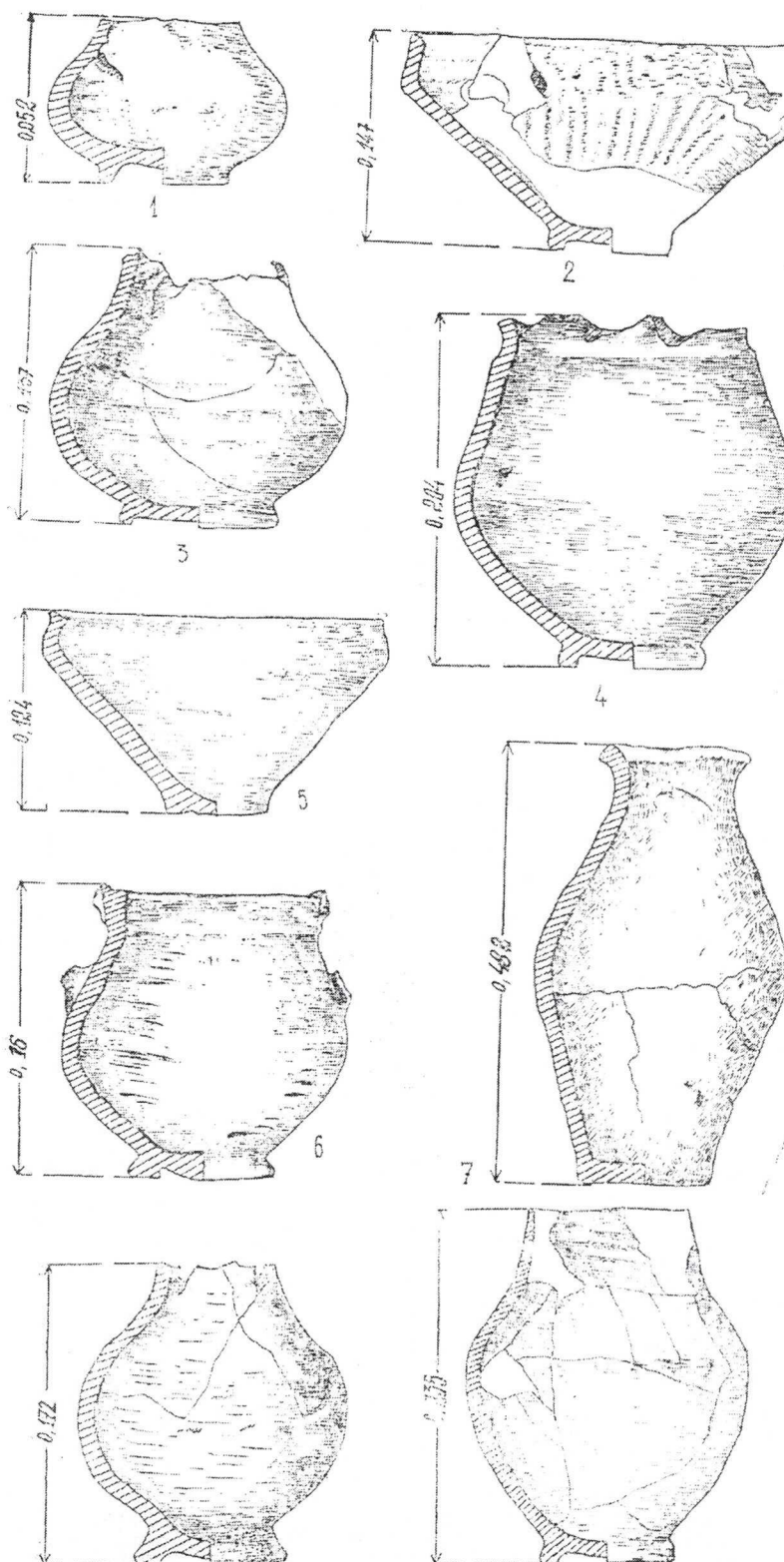
3. Atribuire etnică și datare. Necropola este indiscutabil dacică. În datarea ei trebuie să se țină seama de două tipuri ceramice: cupa de fructieră și vasul cu două torți supraînălțate, forme care au analogii în necropolele din aspectul cultural Lipița, din sec. I și prima jumătate a sec. al II-lea p. Chr.. Încadrarea cronologică cea mai plauzibilă a acestei necropole se poate plasa în prima jumătate a sec. al II-lea p. Chr.

4. Recomandare. Atragem atenția că în spațiile verzi dintre blocuri, spații neafectate de construcții, ar fi posibil să mai existe morminte dacice de incinerație, nederanjate. Având în vedere suprafața indicată de descoperitor și faptul că astfel de necropole cuprind un mare număr de morminte se impune ca orice săpătură, în perimetrul precizat, să fie supravegheată de arheologi.

5. Bibliografie.

Gr. Foiț, *Cimitirul de incinerație dacic din secolele II - III e. n. de la Suceava*, în "Suceava - studii și materiale", III, 1973, p. 257-263.

⁵ Gh. Diaconu, *Contribuții la cunoașterea culturii medievale de la Suceava în veacurile XV-XVI*, în "Materiale și cercetări arheologice", VI, 1959, p. 913-923; Șt. Olteanu, *Aspecte ale relațiilor Moldovei cu Veneția la sfârșitul secolului al XV-lea în lumina cecetărilor recente*, în "Suceava - studii și materiale", III, 1963, p. 291-295.

Planşa II. Vase din cimitirul dacic din cartierul Ana Ipătescu (după Gr. Foit)

3. Necropola culturii amforelor sferice - (din eroare, în lista anexă nr. 2, din 2004, descoperirea este plasată lângă spitalul vechi) - lista anexă nr. 2

1. Localizare. Cu prilejul săpăturilor efectuate cu excavatorul pentru construirea unei clădiri anexă, în anul 1963, la numai câțiva zeci de metri spre nord de clădirea principală a noului spital (colțul din nord-vestul său), a fost descoperit un mormânt în cutie de piatră (notat *M 1*). În anul 1967, la construirea rezervorului de apă al spitalului, s-a mai găsit un alt mormânt (notat *M 2*) plasat la circa 30 de metri spre nord-vest de clădirea principală și la o distanță mai mică, spre sud-vest de primul mormânt.

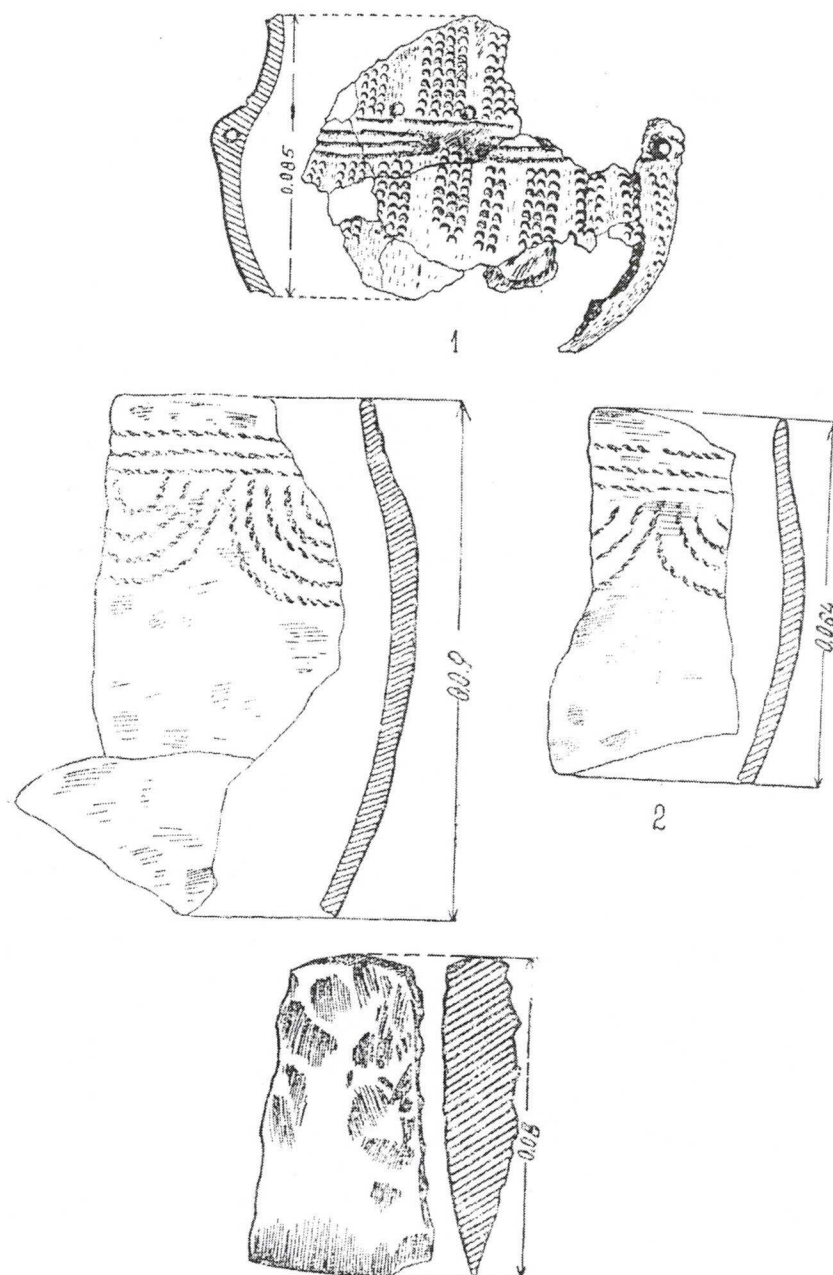
2. Conținutul descoperirii. *M 1.* Mormântul a fost distrus de lucrările de construcție. S-a constatat că scheletul fusese găsit într-o cistă din piatră, orientată est-vest și s-au recuperat fragmente din craniu și câteva dintr-un vas de mici dimensiuni ornamentat prin imprimare.

M 2. Mormântul a apărut la - 0,45 m, unde s-a găsit lespedeza-capac, din gresie. Cista a putut fi bine observată pe toate laturile, având dimensiunile de 1,50x0,65 m, cu o adâncime de 0,40-0,50 m, fiind orientată est-vest. Scheletul și inventarul mormântului au fost răvășite, recuperându-se numai fragmente din trei vase diferite și un topor de silex, de culoare alb-vineție.

3. Încadrare culturală și cronologică. Ceramica, deși în stare fragmentară prin forme și îndeosebi prin decorul ei (pl. III), încadrează cele două morminte în cultura amforelor sferice, cultură specifică nordului Moldovei, la sfârșitul mileniului III a. Chr.

4. Recomandări. Având în vedere că între punctele de reper, menționate în cele de mai sus, sunt încă spații libere, se impune ca eventualele excavații în acest perimetru să fie supravegheate arheologic.

5. Bibliografie. Gr. Foit, *Două morminte ale culturii amforelor sferice descoperite la Suceava*, în "Suceava - studii și materiale", III, 1973, p. 217-222.

Planşa III. Obiecte din inventarele mormintelor de la Spital

LOCALITATE / ADRESĂ: Oraș Suceava

SIT ARHEOLOGIC

PUNCTE:

- **STRADA SBL. V. ENCEANU, STR. ALEEA NUCULUI – CIMITIR MEDIEVAL DIN SEC. XVI - XVII**
- **MUZEUL DE ȘTIINȚELE NATURII, posibil locul unde a fost BISERICA ADORMIREA MAICII DOMNULUI (ADORMIREA PRECISTEI SAU USPENIA) - UN LOCAȘ DE CULT DISPĂRUT DIN ORAȘUL SUCEAVA**

DATE ARHEOLOGICE

Multe biserici au dispărut de-a lungul timpului din Suceava¹. Unele au suferit în timp diferite degradări care au afectat starea lor de conservare, altele au fost părăsite sau au dispărut în anumite situații istorice (războaie, cutremure, alunecări de teren, scăderi demografice, demolări).

Locul unde a fost **Biserica Adormirea Maicii Domnului din Suceava** a fost descoperit recent². În anul 1994, în timpul lucrărilor de modernizare a clădirii Muzeului de Științele Naturii din Suceava, în holul actual de la parterul clădirii, a fost dezvelit un zid de fundație, arcuit, gros de circa 0,80 / 0,90 m, cu adâncimea de circa 1,2 m, cu structură de pietre legate cu mortar. După noi, zidul aparține fundației unei biserici, după formă și orientare fiind absida altarului. Precizăm faptul că zidul respectiv a fost surprins numai pe o mică porțiune din suprafața sa, fiind orientat pe direcția est. La acea vreme, fiind prezent la fața locului, am propus ca zidul să fie conservat, să fie marcată zona și să se găsească o modalitate de punere în valoare muzeistică, să intre în circuitul de vizitare, lucru care, cu mare durere o spunem, nu s-a făcut, turnându-se deasupra șapa de beton.

Prezența unei biserici, care a ființat pe locul Muzeului de Științele Naturii, este confirmată, indirect, de câteva descoperiri arheologice. La circa 100 metri de clădirea muzeului amintit, într-un garaj al Prefecturii, au fost descoperite câteva morminte medievale³. Alte cinci morminte, cu schelete de adulți și copii, au fost descoperite accidental, în octombrie 2005, aproape de locul amintit, respectiv în spatele garajelor Prefecturii, pe str. Sbl. V. Ienceanu⁴. Mormintele au fost distruse prin săparea unui canal de aducțiune a gazului metan. În pământul de umplutură al gropilor au fost găsite fragmente ceramice din sec. al XVII -lea. Este posibil ca aceste morminte să aparțină cimitirului bisericii identificate pe locul Muzeului de Științele Naturii, fiind bine știut faptul că în evul mediu cimitirele erau de regulă pe lângă biserici. Cu câteva decenii în urmă, la săparea fundațiilor blocurilor nr. 6 și 8 de pe strada Alea Nucului din Suceava, au fost descoperite mai multe morminte care, după cercetătorul Emil Emandi, au aparținut cimitirului Bisericii Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril, aceasta fiind amplasată pe Ulița Pone / Ulița Mare, lângă casa lui Ion Capri (azi pe locul dintre Hanul Domnesc și sediul IRE)⁵.

O altă descoperire întâmplătoare confirmă existența unei biserici pe locul Muzeului de Științele Naturii. Cu ocazia unor lucrări edilitare din 1996, săparea unui canal în spatele garajelor Prefecturii (pe direcția laturii de vest a clădirii Prefecturii), la 10

metri de morminte amintite mai sus, a fost găsită o piatră funerară (informație amabilă, arh. Viorel Blănaru). După dimensiuni, piatra provine de la un mormânt de copil (piesa se păstrează în colecțiile Complexului Muzeal Bucovina, depozitul de arheologie, inv. L / 78). Inscripția în limba slavonă de această piatră tombală arată că mormântul a fost înfrumusețat „*fiului meu Ioan ...în anul 7116*” (= 1608). Potrivit acestor date, coroborate cu altele pe care le vom prezenta în continuare, putem presupune, în stadiul actual al cercetărilor, că fundațiile ce se află pe locul Muzeului de Științele Naturii din Suceava, pot fi ale Bisericii Adormirea Maicii Domnului.

DATE ISTORICE

Referitor la acest locaș de cult sunt puține informații. Pe un Tetraevanghel, care se păstrează la mănăstirea Rila din Bulgaria, se consemnează că „...Barbovschi părcălab de Suceava...”, care „...a dispus să se scrie acest Tetraevanghel, care s-a scris cu mâna ieromonahului Macarie...*care a fost dat bisericii zidite de dânsul în Suceava, cu hramul Adormirea Maicii Domnului* (sbl. noastră)”⁶. Anul 1529, consemnat în scrierea pe tetraevanghel, este prima mențiune documentară referitoare la Biserica Adormirea Maicii Domnului (Precista sau Uspenia), biserică boierească din Suceava. Onofrei Barbovschi, face parte dintre marii boieri ai Moldovei, a ocupat înalte dregătorii⁷ și a ctitorit sfânta Biserică Adormirea Maicii Domnului. Dintr-un document din 1588, mai 20, aflăm cine erau copiii în viață ai lui Eremia (Irimie, Irimii, Irimiea): Drăgan, Toader, Ileana, Anușca, iar ai Anei erau Onciul Vrăncian și Marghita⁸. Este posibilă și părerea emisă de prof. Emil Emandi, ca mormântul ctitorului Onofrei Barbovschi să fie la fosta Biserică Adormirea Maicii Domnului din Suceava⁹. Istoricul Nicolae Stoicescu scrie că biserica Adormirea Precistei (Adormirea Maicii Domnului) este trecută în evidențele Direcției Monumentelor Istorice pe str. Sf. Maria 29 din Suceava¹⁰. Cercetătorul Emil Ioan Emandi notează că „ruinele bisericii (Adormirea) au putut fi identificate în epoca modernă pe str. Sf. Maria 29, azi în apropierea hotelului Suceava” și trimite la nota de la subsol la dosarul nr. 9 / 1907, f. 132, fond Primăria Suceava de la Arhivele Statului, filiala Suceava¹¹. Noi am verificat informația și am constatat că la fila respectivului dosar sunt date referitoare la cabluri electrice și alte dotări necesare fostei uzine electrice din Suceava. Este adevărat că la fila 192 din dosarul amintit se află harta orașului Suceava, realizată la Viena în 1905, cu planul de situație al fostei uzine electrice, pe plan fiind trecute bisericile existente în Suceava, dar fără marcarea locului fostei Biserici Adormirea Maicii Domnului. Nici pe harta cadastrală din 1856 nu este consemnat locul fostului monument¹².

Din jalba locuitorilor orașului Suceava, adresată Consistoriului Ortodox al Bucovinei, în 25 ianuarie / 4 februarie 1792, prin care cer intervenția acestui for pentru salvarea de la demolare a bisericilor Adormirea Maicii Domnului și Sfântul Gheorghe (Mirăuți), aflăm că Biserica Precistei era situată „...cam la mijlocul târgului”¹³. Ca reper topografic comparativ pot fi arătate datele din pisană Bisericii Sfântul Dumitru, aceasta fiind amplasată „...în mijlocul orașului”¹⁴.

Biserica Adormirea Maicii Domnului (Precista) a fost demolată de chirurgul districtual Tiberius Gutter, venit în orașul Suceava, piatra fiind utilizată la construirea casei sale, amplasată pe parcela cadastrală nr. 468¹⁵. Chirurgul Gutter cumpărase, la 12 aprilie 1782, locul și casa de la evreul Zeilic din Sniatin, care avea „...o casă în târgul Sucevii...veche și stricată”¹⁶. Din scrisoarea de vânzare-cumpărare aflăm că chirurgul

Gutter a făcut „... casă bună pe locul casăi ci-au cumpărat...”¹⁷. Pe la mijlocul lunii decembrie 1791, doctorul Gutter începe să dărâme Biserica Adormirea Maicii Domnului, piatra fiind cărată la casa sa¹⁸.

Referitor la casa și grădina lui Tiberius Gutter aflăm - din protocolul încheiat la 19-20 mai 1785 de Comisia aulică de delimitare a proprietăților din Bucovina cu reprezentantul mitropoliei din Iași, ca și din registrul cadastral din același an - că erau amplasate pe Ulița Mare sau Ulița Poni (strada principală a orașului)¹⁹.

Dr. Rudolf Gassauer, fost profesor la Liceul „Ștefan cel Mare” din Suceava, localizează, în prima jumătate a secolului al XX-lea, casa chirurgului districtual Tiberius Gutter, ca fiind „...complexul Dr. Sachter-banca Suceveană-otelul Central, clădite din pietrele bisericii Adormirea Maicii Domnului Suceava”²⁰. Fosta clădire a Băncii Sucevene, devenită ulterior sediul SANEPID Suceava, este în prezent părăsită și se află într-o stare jalnică de conservare. Între această construcție și Muzeul de Științele Naturii sunt aproximativ 50 de metri.

Informații referitoare la situarea topografică a Bisericii Adormirea Maicii Domnului am fi putut găsi în primul volum al registrului cadastral din 1785 (numerele de casă de la 1 la 227), dar acesta din păcate s-a pierdut²¹.

Dacă demolarea Bisericii Adormirea Maicii Domnului (Precista) nu a putut fi oprită, Biserica Mirăuți a fost salvată prin acțiunile de protest declanșate de credincioșii ortodocși din Suceava, care au constatat în proteste scrise (jalbe), întruniri publice („răzmerițe”) și audiențe la autoritățile timpului²².

Pe locul unde este amplasat Muzeul de Științele Naturii, a fost înființată Școala Principală din Suceava (*Hauptschule*), ridicată între anii 1811-1815²³. Pe harta cadastrală din 1856, lângă Catedrala romano-catolică, pe parcela de construcție nr. 187, este marcată școala amintită²⁴.

Referitor la protestele locuitorilor ortodocși din Suceava, privind dărâmarea bisericilor Adormirea Maicii Domnului și Sfântul Gheorghe (Mirăuți), redăm un citat din lucrarea istoricului Simion Reli, care s-a ocupat în secolul trecut de acest subiect: „...cauza acestor frământări și porniri, care cuprinseră pe toți cetățenii români ai Sucevei, era o chestiune bisericească. Stăpânirea austriacă adică, reprezentată pe atunci în Suceava prin comisarul străin Georgewitz, neținând seama de promisiunile oficiale ale guvernatorului militar al Bucovinei, generalul Spleny, din anul 1777, că nu se vor dărâma, ba chiar vor fi reparate pe spesele Statului, două vechi biserici din Suceava, adică „Mitropolia veche” și Adormirea Precistei”, începu acum o campanie de distrugere împotriva bisericilor românești istorice.”²⁵

Starea jalnică în care se aflau bisericile din orașul Suceava și atitudinea echivocă a autorităților austriece, care nu au luat nici un fel de măsuri pentru conservarea și restaurarea lor, va face ca orășenii creștini ortodocși, în marea lor majoritate români, să protesteze în diferite feluri, prin înaintarea de petiții către autorități și întruniri ale târgoveților, considerate de forurile diriguitoare drept *răzvrățire*, audiențe la autoritățile locale, unde sunt intimidați, amenințați și puși în lanțuri.

Pentru salvarea unor vechi biserici din Suceava, locuitorii de religie ortodoxă din oraș întocmesc și adresează, la 25 ianuarie 1792, Consistoriului Ortodox al Bucovinei o jalbă (semnată de 52 de locuitori ortodocși „și cu tot târgul”), prin care cer intervenția acestuia pentru ca Bisericile Sfântul Gheorghe (Mirăuți) și Biserica Adormirea Precistei să nu fie dărâmate spre a fi folosite ca material de construcție, așa cum ordonase

Comisariatul Ținutului Cezaro-Crăiesc din Suceava²⁶. În plângerea respectivă, ne atrage atenția gravitatea deosebită a situației în care se aflau două „biserici de piatră din celi vechi, părăsite sau pustiite dar cu totul întregi și sănătoasă, lipsind numai acoperământul, din care una să nume Mitropolia Vechi, hramul îi iara Sfeti Gheorghie, iar al doilea, Adormire Precistii, care biserici de către noi târgoveții să păziia a fi în starea cea întriagă, a nu să răsăpi, că, cu vremi, înmulțindu-să norodul, să să poată acoperi și celi trebuincioasă a să face și a fi de slujbă, fiindcă lucrul gata mai lesni iaste a să păzi să nu să răsăpască decât a să face din nou altul”²⁷. Din acest protest aflăm că cele două biserici fuseseră folosite drept magazine (magazii) în timpul războiului. Cel mai mult avusese însă de suferit Biserica Adormirea Precistei „care se afla cu stare cam la mijlocul târgului, dum<nealu>i doftorul Cuter (Gutter, n.n.) au început a o strica și a scoată piatră pentru trebuința sa, care până acmu mai mult de giumătate au răsăpit-o...”²⁸. Din document reiese starea de îngrijorare și de nemulțumire generală provocată de dărâmarea Bisericii Adormirea Maicii Domnului (Biserica Precista): „Noi, toți târgoveții de lege grecească, adunându-ne și vorbind de acea biserică cum să stracă, fiindcă iara întreagă și sănătoasă, pentru care mare păreri de rău am avut”²⁹. De asemenea, din document știm că delegația târgoveților fusese în audiențe la „magistratul târgului”, la „craizcomisariat v<on> Gheorghievici” (Georgewicz, Georgiewitsch; *Kreiscommissar* = comisarul ținutal), de la care află că „poroncă sângur au dat a să străca” și de la care au primit amenințări cu bătaia, apoi au mers la judecătorie „la preizis” (președinte), fiind interogați, iar a doua zi alți doi locuitori pe care „și fiarăle în grumaz la păreți a-i pune i-au îngrozit”³⁰. În finalul jalbei, locuitorii cer: „Osăbit ne rugăm ca biserica Mitropolia Veche (Biserica Mirăuți, n.n.), ce au rămas încă până acum întriagă, să nu să strâci, căci piatră aice, osăbit de biserici, și tot târgul să să facă de piatră, are de unde.”³¹.

Consistoriul Ortodox al Bucovinei, cu sediul în Cernăuți, trimise plângerea amintită mai sus Administrației cercuale a Bucovinei (*Kreisamt*), care își avea sediul în același oraș, drumul jalbei fiind întoarcerea spre comisarul Georgewicz, care pe 24 februarie 1792 va trimite raportul său Administrației Ținutale, „...combătând, așa cum scrie Simion Reli, punct după punct afirmațiile din plângerea târgoveților români, căutând să justifice atitudinea sa în chestia bisericii, datorite de dânsul lui Gutter, și să atenueze, după cum era firesc, procedura sa brutală, ostilă și lipsită de tact politic față de populația românească a orașului.”³².

Un pretins ordin al împăratului Iosif al II-lea, dat de acesta cu ocazia vizitei sale în Suceava, în 1783, „ca toate zidăriile vechilor biserici să fie întrebuințate fără nici o rezervă pentru clădiri noi”³³, invocat de comisarul Georgewicz pentru justificarea măsurilor pe care le luase în ceea ce privește cele două biserici aflate în discuție și comportamentul față de populația protestatară a Sucevei, nu existate, „fiind numai o invenție șireată spre a se salva de încurcătură”³⁴.

În baza raportului primit de la comisarul Georgewicz, Administrația cercuală a Bucovinei trimite, pe 4 martie 1792, o notă episcopului Daniil Vlahovici și consistoriului său, scopul acesteia fiind, așa cum constata profesorul Simion Reli, „...să intimideze pe episcop și consistoriul său, și astfel să-l oprească de a lua apărarea credincioșilor români din Suceava în chestia bisericilor amintite...”³⁵. Nota reia neadevărul privind existența unui ordin al Curții imperiale din Viena, care fusese publicat și care prevedea „... ca bisericile vechi și neîntrebuințate din Suceava și materialul lor folositor să fie puse la dispoziția amatorilor de construcții noi de acolo și să se întrebuințeze ori-de-cine. Care

deci dintre locuitorii de-acolo are dreptul exclusiv de a dispune de aceste rămășițe vechi, decât numai Domnitorul țării ? Are Suceava nevoie de biserici ?”³⁶. Acest text șochează prin conținutul lui.

În derularea evenimentelor, care se precipită în defavoarea protestatarilor din Suceava, târgoveții ortodocși continuă procedura legală prin înaintarea unei plângeri către forul superior, respectiv Guberniul din Lemberg (Galiția), în 22 mai 1792, din care redăm un fragment: „...din pricina bisăricii de piatră, carile au fost și magazie împărătească, la care au dat d[omn]ului craiscomisari Georgevici (= Georgewicz) voe de au străcat bisărica întreagă, fiind de lege noastră, pentru cari bisărică noi obștia aratare am fost făcut cin[stit] consistoriul, fiind că nici odată un lucru ca acela care nu cu puțin bani au fost făcut prin priveghere noastră, cari noi avem a fi spre trebuința obștii, fără de știre obștii nu s-au străcat măcar și pentru triaba împărătească de au fost și cinstitul consistoriul au făcut arătare la cin[stit] Craisamtul, de unde nici un fel de răzoluție pân acum n-au loat.”³⁷.

În iunie 1792, sosește la Suceava răspunsul episcopului Daniil Vlahovici în problema bisericilor. Reproducem integral copia documentului scrisă de istoricul Teodor Bălan, aflată în manuscris în colecțiile Complexului Muzeal Bucovina din Suceava:

„Jaloba dum[i]lor voastre care aț dat cătră noi pentru stricare besăricii cei vechi, adormire precistii, și luare pietrii de acolo de doctorul Cutăr (= Gutter), despre parte noastră s-au trimis cătră cin[stit] Craisamt, de unde împreună cu răspunsul domnului Craiscomisari au venit cătră noi arătare spre răspuns: precum pentru zidirile cele vechi slobozanie și poroncă de la înaltele lăcurile, ca de va trebui ori unui din târgoveți piatră pentru casă sau pentru alte zidiri noao, să ia dintr-ânsele și fiind că și acel doctor Cutăr (= Gutter) ca un târgoveți au avut dreptate să iae dintre acea piatră, pentru aceea i s-au fost dat slobozenie să iae.

Iar despre parte cinstit[ului] Craisamt mai vârtos catră noi să scrie, ca să sfătuim pre dum[nia] voastră ca să nu vă ridicați, așa-n lege scrie, jalobe și spre străgare, și de sânt oarecarii acolo îndămnători pre tulburări, nici de cum să nu potriveți dum[nă]voastră unora ca acelora, ci totdeauna cu rânduială bună și cu linișta să pitreciți ca niște cinstită persoane. Cernăuți. Daniil Vlahovici”³⁸.

Atitudinea episcopului Daniil Vlahovici este conturată astfel de Simion Reli: „Dar episcopul în loc să apere bisericile de distrugere din partea străinilor, alături de păstoriții săi, cum făcuse în atâtea cazuri similare înaintașul său, episcopul Dositei Herescul, confirmă preținsele îndreptățiri ale dregătorilor austriaci de a le dărâma și a dona piatra scoasă veneticilor oploșiți în Suceava românească, ca să-și facă case.”³⁹.

Plângerea locuitorilor din Suceava împotriva dărâmării celor două biserici ortodoxe este respinsă, printr-o adresă, de către Guberniul din Lemberg. Din document aflăm că un raport, împreună cu anexele sale, fusese înaintat, din 4 august 1792, instituției respective, de către Administrația Ținutală (*Kreisamt*), actul consemnând „plângerile cetățenilor de religie – neunită din Suceava împotriva comisarului cercual Georgewicz care a permis hirurgului Gutter să dărâme biserica veche a sf<intei> Mării spre a scoate dintr-înșă material pentru zidirea casei sale și că ar fi tratat rău pe locuitori”⁴⁰.

La plângerea sucevenilor privitoare la dărâmarea Bisericii Adormirea Precistei din oraș, comisarul ținutal Plessing trimite unor locuitori din Suceava următoarea adresă:

„Dela țăsaro-crăiesc Craisamt cătră Pentili Serghi, Gheorghe Cune [și] Petre Făclier.

La jaloba ce ați dat la Înalta Gubernie la zi 22 mai / 2 iunie acestui an dată, vi s-a poruncești că îndată după loatul aceștie poronci să alegeți trii oameni dintre dum[nea]voastră, dintre cari sânteți la jaloba iscăliți și netremt (= negreșit) aici la Craisamt în Cernăuți să vie și la mai gios iscălita să aibă a să meldoii.

Cernăuți, la zi 9 Iulii 1792.

De Plessing

I. Kreis-kommisär.”⁴¹.

Fiind citați la Cernăuți de către comisarul Plessing - conducătorul administrației Bucovinei - târgoveții suceveni Dumitraș Brandenburg, Ștefan Hotinceanu, Petrea Făclier și Pintilie Sîrghi⁴², declară în cancelaria Administrației Ținutale (*Kreisamt*) din Cernăuți: „...În cancelaria comisariatului din Suceava au apărut vreo 20 târgoveți și s-au plâns că să dărâmă biserica adormirii maicii Domnului. Comisarul Georgewitz le-a răspuns, că pot să se plângă și la sultanul din Constantinopole. Le-a făgăduit fiecăruia câte 50 de lovituri de botă și i-a amenințat că-i va aresta și-i va băga în temniță cu fiare la grumaz. După aceasta a dispus ca târgoveții să fie împrăștiați de soldați, dacă se vor aduna pe stradă în număr mai mare.”⁴³.

O nouă plângere a sucevenilor, referitoare la dărâmarea bisericii Adormirea Precistei, va fi adresată Administrației Ținutale din Cernăuți, pe 9 august 1792. Răbdarea locuitorilor protestatari din Suceava, față de atitudinea disprețuitoare a stăpânilor austrieci în problema distrugerii bisericilor românești din oraș, este greu încercată de autorități. Redăm acest document inedit:

„Cătră precins[tit] K.K. Craisamt

Acum sânt peste 6 luni trecute pentru multe necuviincioasă pricini ce ni s-au întâmplat cu dregătoriile de aici, iar mai vârtos toate altele curgându den pricina unei bisărici ce s-au străcat, am fost făcut arătare mai întâi cătră cinstit Consistoriul, de unde nedându-ni-să nici un răspuns vreme de 3 luni și aflându-ne noi învăluiți în supărări neobișnuite aici, la 22 mai / 2 iunie am scris jaloba noastră la înalta Gubernie Lioului opștie Moldovenilor cu Grecii, curgire pricinilor dăm aice în copie să să vază, cari jalobă scoborându-să la Cernăuți la cin[stit] Craisamt, am avut soroc[ul] acesta, ce iarăși dăm copie să să vază și după soroc am fost unii dintre noi la Cernăuți și am răspunsu la cele ce ni-au întreat domnul craiscomisar von Plessing, iar răspuns ori hotărâre pân astăz [i] n-am loat.

Pentru aceasta rugăm să avem hotărâre și de vom cunoaște vre o greșeală în cercetare, ce s-au făcut mai înainte, să avem voe a cerca lucru de iznoavă spre aflare dreptății.

Suceava, în 20 / 9 Ag. 1792.

Dumitru Brandenburg, Pintilie Sîrghi, Gheorghii Cune, Petru Făclier, Ștefan Hotinceanu.”⁴⁴.

Tensiunea creată în Suceava îngrijorează autoritățile austriece, care deja luaseră măsura transferării comisarului amintit într-un alt district, iar acțiunile locuitorilor ortodocși din Suceava sunt considerate a fi „o răzvrătire și o neascultare a comunității, fiind ea întăritată și sedusă de Dumitraș Brandenburg.”⁴⁵

Comisarul Georgewitz, după ce adoptase tactica culegerii de informații referitoare la activitatea protestatară a târgoveților suceveni în chestiunea dărâmării bisericilor

Adormirea Precistei și Mirăuți, aruncă vina pe seama lui Dumitraș Brandenburg (zis și *Brandaburul*)⁴⁶ și declară: „Protestul cetățenilor din Suceava este o înscenare a târgovețului Brandenburg: materialul vechilor biserici din Suceava a fost folosit pentru clădirea căzărnilor. Cere pedepsirea răzvrătitului Brandenburg.”⁴⁷

Că nepăsarea și lipsa oricărei bunăvoințe sau înțelegeri față de locuitorii ortodocși ai orașului Suceava, în majoritate români, era atitudinea habsburgilor în Bucovina, reiese clar din decizia Guberniului din Lemberg, adresa din 26 ianuarie 1793, prin care se aproba nu numai dărâmarea Bisericii Adormirea Precistei, dar o soartă similară îi era destinată și Bisericii Mirăuți: „...Oficiul cercual urmează să respingă plângerea comunității din Suceava privitoare la biserică și să dispună ca și cealaltă biserică, a Sf<ântului> Gheorghe, care stă pustie, neîntrebuințată, și e luată în vedere pentru dărâmare, să se întrebuințeze, la ivirea unui prilej potrivit, conform menirii ei, adică ca material pentru construcția altui imobil, spre înfrumusețarea orașului. Iar locul ei să se curețe de moloz spre a putea fi întrebuințat ca piață publică...Totodată, să se raporteze dacă n-ar fi bine să se vândă în același chip și biserica a Sf<ântului> Gheorghe (Mitropolia veche) împreună cu locul ei, au fiecare deosebit, în același scop.”⁴⁸

Cu aceeași dată figurează și un alt document, *Decizia Guberniului din Lemberg* în chestiunea dărâmării Bisericilor din Suceava, pe care îl redăm în continuare:

„Lemberg, 1793 ianuarie 26

Nr. 2900. Se va respinge plângerea târgoveților din Suceava împotriva dărâmării bisericii Adormirea maicii Domnului. Biserica Sf. Gheorghie se va dărâma, iar materialul se va folosi pentru alte clădiri. Guberniul întreabă dacă n-ar fi cazul ca să se vândă la licitație materialul bisericii adormirea maicii Domnului.

Georgewitz să fie mutat la alt comisariat. Brandenburg să fie dojenit pentru că a răsculat populația.”⁴⁹

Referitor la hotărârea autorităților austriece privind dărâmarea unor biserici ortodoxe din Suceava, aflăm noi date din raportul judecătorei din Suceava, din 10 aprilie 1794: „Materialul de la biserica Sf. Gheorghe (Biserica Mirăuți, n.n.) a fost dat de către Craisamt (Kreisamt = instanță mixtă administrativ-judecătorească, n.n.) din Suceava boieritei Ilinca Balș ca să-și clădească o casă.”⁵⁰

Dând curs deciziilor guvernului de la Lemberg, autoritățile din Suceava vor organiza, pe 31 mai 1794, licitație publică pentru vânzarea Bisericilor Adormirea Precistei și Sfântul Gheorghe (Mirăuți), a locurilor pe care erau ele amplasate și a spațiului din jurul lor, pe care se aflau cimitire. În folosul *Fondului Religionar al Bucovinei*, a fost licitat și vândut locul și cimitirul Bisericii Adormirea Precistei, care au fost adjudecate cu suma de 52 guldeni de locuitorul armean, baronul Nicolae Capri, iar locul Bisericii Sfântul Gheorghe (Mirăuți) i-a revenit, fiind cumpărat cu 51 guldeni, funcționarului public Moroșanu (*sindicul judecătorei districtuale, Marassany; Morosany*); materialele Bisericilor Adormirea Precistei (ca și cele ale chirurgului T. Gutter, care le avea mai dinainte) și Sfântul Gheorghe (Mirăuți), au fost cedate doamnei *boiarin Balș*, pentru a-și ridica o casă⁵¹. Simion Reli concluzionează pe bună dreptate: „Din faptul că biserica vechii Mitropolii n-a fost dărâmată spre a i se întrebuința materialul pentru construcții de case noi, e evident că boieroaica română „baroneasa de Balș”, a cumpărat această biserică anume poate cu intenția de a o salva de dărâmare, păstrând-o însă mai departe în starea în care se afla, fără a o risipi spre folosul ei particular.”⁵². În protocolul de licitație amintit se menționează: „Cauza pentru care s-au

prezentat atât de puțini amatori de a cumpăra aceste parcele, e mai ales faptul că nici un Moldovan nu voește să-și facă casă sau grădină pe un loc bisericesc. Și fiindcă acest loc e situat afară de oraș, pe un deal, nimeni n-a voit să ofere mai mult.”⁵³

Raportul comisariatului din Suceava, întocmit în 1 iunie 1794, cuprinde datele referitoare la licitația amintită⁵⁴.

Biserica Adormirea Maicii Domnului a fost demolată de străinii veniți în orașul Suceava după ocuparea Bucovinei de către Imperiul Habsburgic, în 1775. Unii dintre noii veniți au trecut la demolarea unor vechi și valoroase biserici și monumente istorice. Noua stăpânire a încurajat aceste practici barbare. Prin lupta (*răzmerița*) credincioșilor ortodocși din Suceava a fost salvată de la demolare Biserica Sfântul Gheorghe (Mirăuți), prima catedrală mitropolitană a Moldovei.

După mai bine de un secol de la ocuparea Bucovinei, în urma demersurilor făcute de înalții prelați și elitele românilor bucovineni către autoritățile austriece și către împăratul Franz Iosif, s-a decis efectuarea lucrărilor de restaurare a unor monumente istorice de o valoare inegalabilă din Bucovina. Ample lucrări de restaurare au fost coordonate de arhitectul austriac Karl A. Romstorfer la Mănăstirea Putna, Biserica Solca, Biserica Sfântul Gheorghe (Mirăuți), Biserica Sfântul Gheorghe (Sfântul Ioan cel Nou). De asemenea tot acesta a efectuat lucrări de degajare, săpături arheologice și de restaurare a Cetății de Scaun din Suceava.

NOTE

1. Ion Mareș, *Date inedite referitoare la un monument dispărut din orașul Suceava: Biserica Adormirea Maicii Domnului (Adormirea Precistei sau Uspenia)*, în *Țara Fagilor*, nr. 2 (51), aprilie-iunie, 2005, p. 29; Idem, *Biserica Fetelor din Suceava demolată în timpul stăpânirii austriece din Bucovina*, în *Țara Fagilor*, anul XIII, nr.3-4 (52-53), iulie-decembrie, 2005, p. 42; Idem, *Biserica Adormirea Maicii Domnului din Suceava*, în *Țara Fagilor*, anul XIV, nr. 2-3 (55-56), aprilie-septembrie, 2006, p. 54-57; Ion Mareș, *Informații noi referitoare la amplasarea unor monumente religioase dispărute din orașul Suceava: Biserica Adormirea Maicii Domnului, Biserica Fetelor și Biserica Buna Vestire*, comunicare la Simpozionul *Artă și civilizație medievală*, ediția a XII-a, Suceava, 25-26 noiembrie, 2005.
2. Ion Mareș, *Date inedite referitoare la un monument dispărut din orașul Suceava: Biserica Adormirea Maicii Domnului (Adormirea Precistei sau Uspenia)*, în *Țara Fagilor*, nr. 2 (51), aprilie-iunie, 2005, p. 29.
3. Informație amabilă, prof. Florin Hău, care le-a cercetat arheologic.
4. Ion Mareș, Monica Dejan, *Morminte medievale descoperite recent la Suceava – Alea Nucului*, comunicare la Simpozionul *Artă și civilizație medievală*, ediția a XII-a, Suceava, 25-26 noiembrie, 2005.

5. Emil Ioan Emandi *Habitatul urban și cultura spațiului. Studiu de geografie istorică. Suceava în secolele XIV-XX*, Iași, 1996, p. 244.
6. Chiril Pistrui, *Tetravanghelul de la Suceava (manuscris slav, 1529)*, în *MMS*, nr. 7-8, 1968, p. 442-444; E. I. Emandi, *op. cit.*, p. 243; P. V. Batariuc, *Biserici dispărute din Suceava*, ms., p. 5.
7. Din lucrarea istoricului Nicolae Stoicescu (*Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, București, 1971, p. 292), cităm câteva date referitoare la pârcălabul Barbovschi: „Barbovschi Onofrei¹ (așa i se spune la 1628, apr.5 [*DRH*, vol. XIX, p. 459], fiul lui Ion Voruntar² [*DIR*, XVI / 3, p. 161]. Pârcălab de Hotin. 1524 apr. 10; portar de Suceava 1525 febr. 12 - <1530> apr. 23. Împreună cu Grozav vornicul a comandat oastea moldoveană în lupta de la Feldioara (iun.1529; *Cronicile slavo-române...*1959, p. 96; Ureche, p.149). Împreună cu Vlad pârcălabul Hotinului a comandat apoi grupul de oaste moldoveană în lupta de la Gwozdiec, după care era să fie ucis de Petru Rareș pentru insucces, fiind salvat la intervenția boierilor (I. Ursu, *bătăliile de Gwozdiec și Obertyn*, în *Analele Academiei Române. Memoriile secției Istorice, S. II, t. XXXV*, 1912-1913, p. 433-434, 450)...copii: Eremia și Ana...”
8. T. V. Stefanelli, *Documente din vechiul ocol al Câmpulungului Moldovenesc*, București, 1915, p. 431, doc. 303.
9. E. I. Emandi, *op. cit.*, p. 243.
10. Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p. 795.
11. E. I. Emandi, *op. cit.*, p. 243 și nota 39.
12. Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale, Fond Inspectoratul Cadastral Bucovina, planșa cadastrală 140; *Atlas istoric al orașelor din România, Seria A, Moldova, Fascicula I, Suceava. Städtengeschichteatlas Rumäniens, Reihe A, Moldau I. Lieferung, Suceava (Suczawa)* (coord. Mircea D. Matei), București, 2005, harta VI.
13. *Suceava, file de istorie. Documente privitoare la istoria orașului, 1388-1918*, vol. I (ediție de documente întocmită de: V. Gh. Miron, M. Șt. Ceaușu, I. Caproșu, G. Irimescu), București, 1989, p. 512, doc 321 (în continuare vom prescurta: *Suceava. Documente*, 1989).
14. G. Balș, *Bisericile moldovenești din veacul al XVI-lea*, București, 1928, p. 50.
15. *Suceava. Documente*, 1989, p. 464, doc. 296.
16. *Ibidem*.
17. *Ibidem*.
18. S. Reli, *Lupta românilor din Suceava cu stăpânirea austriacă pentru conservarea monumentelor religioase istorice din acest oraș în anii 1791-1794 (după documente oficiale inedite)*, în vol. *Închinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1931, p. 360-371.
19. *Suceava. Documente*, 1989, p. 491, doc. 305; E. I. Emandi, *op. cit.* p. 570.
20. Rudolf Gassauer, *Contribuții la istoria Sucevei și a împrejurimei*, în *Anuarul Liceului ort. or. „Ștefan cel Mare” în Suceava*, 1925 / 1926, Suceava, 1927, p. 25.
21. E. I. Emandi, *op. cit.*, p. 570.

22. Ion Mareș, *Biserica Sfântul Gheorghe (Mirăuți), prima catedrală mitropolitană a Moldovei* (manuscris).
23. E. I. Emandi, *op. cit.*, p. 190.
24. Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale, Fond Inspectoratul Cadastral Bucovina, planșa cadastrală 140; *Atlas istoric al orașelor din România, Seria A, Moldova, Fascicula I, Suceava. Städtegeschichteatlas Rumäniens, Reihe A, Moldau I. Lieferung, Suceava (Suczawa)* (coord. Mircea D. Matei), București, 2005, harta VI.
25. S. Reli, *op. cit.*, p. 360-371.
26. *Ibidem*, p. 361-362; *Suceava. Documente*, 1989, p. 511, doc. 321; o copie românească a documentului, scrisă de Teodor Bălan, se află la complexul Muzeal Bucovina, colecția documente istorice, inv. nr. 2001.
27. *Suceava. Documente*, 1989, p. 512, doc. 321.
28. *Ibidem*.
29. *Ibidem*.
30. *Ibidem*.
31. *Ibidem*, p. 513.
32. S. Reli, *op. cit.*, p. 362-363.
33. *Ibidem*.
34. *Ibidem*.
35. *Ibidem*, p. 364.
36. *Ibidem*.
37. Complexul Muzeal Bucovina, colecția documente istorice, doc. nr. 2003 – copie românească scrisă de Teodor Bălan; S. Reli, *op. cit.*, p. 366.
38. Complexul Muzeal Bucovina, colecția documente istorice, doc. nr. 2004 – copie românească scrisă de Teodor Bălan; documentul este amintit la Arhivele Statului Cernăuți, pachet nr. XIV (cf. S. Reli, *op. cit.*, p. 367).
39. S. Reli, *op. cit.*, p. 366-367.
40. *Suceava. Documente*, 1989, p. 520, doc. 326.
41. Complexul Muzeal Bucovina, colecția documente istorice, doc. nr. 2016 – copie românească scrisă de T. Bălan.
42. S. Reli, *op. cit.*, p. 367.
43. Complexul Muzeal Bucovina, colecția documente istorice, doc. nr. 2006 – copie românească scrisă de T. Bălan.
44. Complexul Muzeal Bucovina, colecția documente istorice, doc. nr. 2010 – copie românească scrisă de T. Bălan.
45. *Suceava. Documente*, 1989, p. 520, doc. 326.
46. S. Reli, *op. cit.*, p. 367-368.
47. Complexul Muzeal Bucovina, colecția documente istorice, doc. nr. 2009 – copie românească scrisă de T. Bălan.
48. Complexul Muzeal Bucovina, colecția documente istorice, doc. nr. 2010 – copie românească scrisă de T. Bălan.
49. Complexul Muzeal Bucovina, colecția documente istorice, doc. nr. 2011 – copie românească scrisă de T. Bălan.
50. Complexul Muzeal Bucovina, colecția documente istorice, doc. nr. 2013 – copie românească scrisă de T. Bălan.

51. Complexul Muzeal Bucovina, colecția documente istorice, doc. nr. 2014 – copie germană scrisă de T. Bălan; S. Reli, *op. cit.*, p. 370; M. Căraușu, Șt. Lemny, *Un episod din trecutul bisericii Mirăuți-Suceava*, în *MMS*, nr. 9-12, p. 775.
52. S. Reli, *op. cit.*, p. 370.
53. *Ibidem*.
54. Complexul Muzeal Bucovina, colecția documente istorice, doc. nr. 2015 – copie germană scrisă de T. Bălan.

LOCALITATE / ADRESĂ: oraș Suceava

PUNCT: Dealul Tătărași

SIT ARHEOLOGIC: locul unde s-a aflat BISERICA BUNA VESTIRE /
INTRAREA MAICII DOMNULUI ÎN BISERICĂ / VOVIDENIA ȘI
CIMITIRUL AFERENT

DATE ISTORICE

În Protocolul încheiat în Suceava de Comisia Aulică de delimitare a Granițelor Proprietăților din Bucovina, la 27 septembrie 1783, stabilindu-se limitele orașului Suceava, este menționată o biserică veche: „...căt-re răsărit până la Drumul Mare ce duce de la Câmpulung în orașul Suceava, unde era o veche piatră de hotar în susul celor două clădiri a berăriei (= berăria lui Georg Meixner- ridicată și cu piatră de la Biserica Fetelor, n.n) și a unei vechi biserici la izvoarele pâ-râului Areni și pe pământul Arenilor...” (Suceava...Documente, 1989, p. 471).

În registrul cadastral (cartea funciară), volumul II, din 1785, la casele din zona numită mahala sau Tătărași către Areni, la nr. 261 este trecută: „Biserică părăsită denumită Ovidenia sau Bunavestire (Intrarea Maicii Domnului în Biserică) curte și grădină, cimitir neîmprejmuit (Emil Ioan Emandi, *Habitatul...*, Iași, 1996, anexa II, p. 562).

Pe harta cadastrală din 1856, la nr. 1260, este marcat un cimitir și la nr. 1091 (?) este o mică construcție de lemn (Arhivele Statului Suceava, *Hărțile cadastrale din 1856*, coala 6, seg. 2), pe care noi le identificăm cu cimitirul și Biserica Buna Vestire.

Pe un manuscris slavo-român din 1637 se găsește informația „...a fost scrisă cu mâna preotului Manoil din Suceava, de la biserica Vovidenia Născătoare” (Gh. Mihăilă, *Cultura și literatura română veche în context european*, București, 1969, p. 394; Idem, în *Romano-slavica*, XV, 1967, p. 162; L. Demeny, în *Studii și materiale de istorie medie*, VI, 1973, p. 442-443; Emil Ioan Emandi, *habitatul urban și cultura spațiului*, Iași 1996, p. 245). Biserica exista de la începutul sec. al XVI-lea (E. I. Emandi, *Habitatul...*, p. 245). O altă mențiune despre biserică se referă la „un loc de case în Suceava, lângă Vovidenia lui Ursachi, cu pivnițe, cu hrube.” (*Catalogul documentelor moldovenești*, vol. V, București, 1976, p. 269; E. I. Emandi, *Habitatul...* p. 245).

DATE ARHEOLOGICE

AMPLASARE TOPOGRAFICĂ

Locul menționat a fost identificat pe teren (cercetarea arheologică de suprafață, Ion Mareș, Ștefan Dejan, Hău Florin) în capătul de vest al Dealului Tătărași, în hotar cu Dealul Areni (harta). Pe suprafața sitului au fost descoperite câteva pietre cu mortar și fragmente ceramice. Suprafața sitului arheologic este de peste două hectare de teren. Efectuarea de săpături arheologice sistematice va aduce lămuri suplimentare.

DR. ION MAREȘ

LOCALITATE / ADRESĂ: oraș Suceava

PUNCT: ARENI

SIT ARHEOLOGIC: locul unde s-a aflat **BISERICA SFÂNTUL TEODOR ȘI CIMITIRUL AFERENT**

DATE ISTORICE

BISERICA SFÂNTUL TEODOR era situată în apropiere de Biserica Vovidenia (Buna Vestire / Intrarea Maicii Domnului în Biserică). Este consemnată în registrul cadastral, volumul II, din 1785, la nr. 264: „*Biserică ruinată, denumită Sf. Toader, cu cimitirul în grădina lui N. Capri care l-a îngrădit*” (Emil Ioan Emandi, *Habitatul...*, 1996, p. 562). Interesant este faptul că baronul Nicolae Capri, armean din Suceava, cumpără, la 31 mai 1794, la licitația publică pentru vânzarea Bisericilor Adormirea Precistei și Sfântul Gheorghe (Mirăuți), locul și cimitirul Bisericii Adormirea Precistei, care au fost adjudecate de el cu suma de 52 guldeni (Complexul Muzeal Bucovina, colecția documente istorice, doc. nr. 2014 – copie germană scrisă de T. Bălan; S. Reli, *op. cit.*, p. 370; M. Căraușu, Șt. Lemny, *Un episod din trecutul bisericii Mirăuți-Suceava*, în *MMS*, nr. 9-12, p. 775).

Pe harta cadastrală din 1856, la nr. 1264 / 1092 apare o zonă delimitată / îngrădită și cu un zid de piatră în interior, iar la nr. 1092 este o clădire mare, dreptunghiulară, din lemn (Arhivele Statului Suceava, *Harta cadastrală din 1856*, coala 6, seg. 4). Este posibil ca acesta să fie locul unde a ființat Biserica Sfântul Theodor. În *Catastiful (Hrisovul)* breslei blănarilor și cojocarilor din Suceava, reînnoit la 31 ianuarie 1673, se consemnează: „*Aici este Ulița Sfântul Theodor (Suceava...Documente*, 1989, p. 342, doc. 199). Pe această uliță se afla biserica Sfântul Theodor, care a dat numele uliței.

SITUL ARHEOLOGIC DE LA IȚCANI PUNCTUL: FERMA 2

Amplasare geografică: *situl* arheologic se află în cartierul Ițcani al municipiului Suceava, pe prima terasă de pe latura stângă a râului Suceava, în punctul „Ferma 2” (Harta).

Puncte de reper: depoul CFR este situat la circa 50 m spre sud de marginea terasei, clădirile Fermei 2 și turnul de apă sunt amplasate la N-E. Terasa pe care este situat *situl* are forma semicirculară, cu marginile abrupte pe trei laturi (S-E, S, S-V) și înalte de 5-10 m. La circa 800 m, în partea de sud a terasei, curge râul Suceava, care a avut cursul aproape de pantele terasei, așa cum indică urmele unor belciuge și meandre existente aici. Terasa este componentă a subunității Podișul Dragomirnei, component al Podișului Sucevei (Harta).

Cercetările arheologice

de la Ițcani- *Ferma 2* au precizat faptul că pe suprafața investigată arheologic există o succesiune de locuiri din:

- eneolitic - culturile Precucuteni III, Cucuteni, fazele A₃ și B₁;
- bronzul timpuriu - cultura Noua;
- prefeudal - sec. al VI-lea (așezare prefeudală).

Săpăturile arheologice din 1998, 1999

Situl arheologic din punctul „Ferma 2” este cunoscut din cercetările arheologice de suprafață efectuate de M. Ignat, D. Boghian, I. Mareș, B. Niculică, C. E. Ursu, în 1996 și 1997.

Marginea terasei de S și S-V este supusă alunecărilor permanente cauzate de factori de eroziune și de scoaterea argilei (lutărie) de către locuitori din zonă. În rupturile de mal erau vizibile depuneri de lipituri arse de la locuințe și pietrele de la o instalație de încălzit (pietrar).

Pentru cunoașterea stratigrafiei *sitului* și a succesiunii civilizațiilor, au fost prevăzute efectuarea de cercetări arheologice de salvare în zona afectată de factorii naturali și antropici. În cadrul practicii de specialitate, studenții anului I de la Facultatea de Istorie și Geografie a Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava au participat la săpăturile arheologice de salvare efectuate în punctul „Ferma 2”, în campaniile din 1998 și 1999.

În anul 1998 au fost trasate două secțiuni:

S. I / 1998 (cu lungimea de 20 m și lățimea de 2 m, amplasată aproximativ în zona centrală a platoului, orientată NV-SE);

S. II / 1998 (cu lungimea de 10 m și lățimea de 1,5 m, aproape de capătul de S al terasei, având aceeași orientare).

În anul 1999 au fost deschise:

S. III / 1999 (cu lungimea de 30 m și lățimea de 2 m, amplasată la un metru de S II / 1998 și paralelă cu aceasta, orientată NV-SE);

Cas. 1 / 1999 (cu dimensiunile 6 X 6 m, între m 6-12 de la S II / 1998);

S IV / 1999 (cu lungimea de 15 m și lățimea de 2 m, amplasată paralel cu S III / 1999, la 10 metri distanță de aceasta, având aceeași orientare).

Stratigrafia sitului

1. sol negru-cenușiu (arabil), gros de 0,15 / 0,20 m;
2. sol brun-cenușiu (stratul de cultură), gros de circa 0,20 / 0,40 m;
3. sol brun-gălbui (steril);
4. sol galben (steril).

Rezultatele săpăturilor arheologice

În S. I / 1998, între 0,20 / 0,30 m adâncime, pe întreaga secțiune au ieșit puține materiale arheologice: bucăți mici de lipituri arse, pietre (unele cu urme de arsură), fragmente ceramice Cucuteni B₁, câteva lame și așchii de silex. Puținele depuneri arheologice aparțin nivelului Cucuteni B₁, care a fost delimitat de la 0,30 m adâncime.

În S. II / 1998, C. 5-6 (m. 7-9), la 0,40 m adâncime au fost dezvelite lipituri arse de la pereții unei locuințe (L1 / 1998), care, după materialul ceramic descoperit pe / între și sub chirpiciul ars, aparține nivelului culturii Cucuteni A₃.

Pentru continuarea cercetării L1 / 1998, în anul 1999 a fost deschisă S. III / 1999 (cu lungimea de 30 m și lățimea de 2 m, amplasată la un metru de S II / 1998 și paralelă cu aceasta, orientată NV-SE), Cas. 1 / 1999 (cu dimensiunile 6 X 6 m, între m 6-12 de la S II / 1998) și S IV / 1999 (cu lungimea de 15 m și lățimea de 2 m, amplasată paralel cu S III / 1999, la 10 metri distanță de aceasta, având aceeași orientare).

Locuința 1 / 1998. În S III / 1999 (C. 4-6, m 8-11) și Cas. 1 / 1999 (C. A, B), la -0,40 / -0,50 m a fost investigată în continuare L1 / 1998, care se prezenta sub forma unor depuneri compacte de chirpici ars, cu o grosime de 15 / 17 cm; lipiturile arse (groase de 6-7 cm, cu urme de năie cu diametre cuprinse între 2 și 4,5 cm) provin de la pereții prăbușiți de la L1 / 1998. Printre bucățile de lipituri arse au fost descoperite, împrăștiate, fragmente de la o vatră răvășită din vechime (Cas. 1 / 1999, C. A, B / 5-6). L1 / 1998 nu a avut platformă amenajată. În S III (m 8-11), sub lipiturile arse de la L1 / 1998, la -0,62 m, a fost cercetată o suprafață amenajată („podea”), care consta dintr-o lipitură galbenă (argilă), groasă de 1-2 cm, aplicată pe solul antic de călcare, care nu a fost nivelat. Inventarul era alcătuit din fragmente ceramice de la diferite vase, un fragment de topor lucrat din șist, lame și așchii de silex. Ceramica descoperită în locuință aparține categoriei fine și celei grosiere; unele fragmente din ceramica fină prezintă un decor canelat (îngust), cu interspații ornamentate cu grupe de alveole. Nu au fost descoperite fragmente ceramice pictate. L1 / 1998 aparține nivelului fazei Cucuteni A₃.

Complexul 1 / 1999. În S. IV / 1999 (C. 4-6, m. 7-12), la -0,85m adâncime, la nivelul solului brun-gălbui, a fost delimitată o groapă (Gr. 1 / 1999) cu diametrul (pe suprafața surprinsă) de 4 m, săpată din nivelul de locuire

Precucuteni III; În groapă (C. 5, m. 8-10), la 0,98 m adâncime, a fost dezvelită parțial o vatră (V. 1 / 1999); în jurul vetrei au fost descoperite fragmente ceramice din cultura Precucuteni III, lame, racloare, gratoare și așchii de silex (debitaj), oase de animale. La 0,85 m distanță de vatră și la 1,26 m adâncime, a fost descoperit un pandantiv / amuletă „*en violon*” de lut ars, lângă fragmente ceramice Precucuteni III. Vatra, de culoare roșie-violacee la suprafață, a fost construită prin aplicarea unei lipituri, fără impurități, groasă de 2-3 cm. Pe vatră se afla o lamă de silex și bucăți de cărbune. Sub vatră au fost găsite câteva fragmente ceramice Precucuteni III, oase de animale și bucăți mici de cărbune. La un metru de vatră, la 1,18 / 1,25 m adâncime (m. 7-8; C. 4) s-a aflat o grupare de materiale arheologice alcătuite din fragmente ceramice Precucuteni III (ornamentate cu decor incizat și imprimat, câteva pictate după ardere cu o culoare roșie), lame, racloare, gratoare, un vârf de săgeată și așchii de silex, pietre (unele cu urme de ardere și oase de animale. Între aceste materiale a fost găsit, îngropat cu coarnele în jos, un craniu de cerb. La marginea de nord a Gr.1 / 1999 (m 10,75; C. 6), la adâncimea de 1,18 m, erau așezate, semicircular, patru pietre mari, două dintre ele purtând urme de ardere. Două lame de silex, fragmente ceramice și oase de animale erau grupate lângă o piatră de râu, plată, masivă, amplasată la un metru spre nord de vatră, la 1,18 m adâncime. Fundul gropii a fost delimitat la 1,55 m adâncime. În groapa 1 / 1999, care aparține nivelului Precucuteni III, nu au fost descoperite lipituri arse care ar putea indica un complex de locuire. Gr. 1 / 1999 cu vatra și materialele arheologice prezentate mai sus pot fi în legătură cu un complex de cult, care va fi investigat în continuare prin cercetările viitoare.

Complexul 2 / 1999. Cuptor descoperit într-o secțiune din sectorul A. Aici a fost dezvelită, la 0,30 m adâncime (cercetare C. E. Ursu), o grupare masivă de lipituri arse, cu diametrul de 1,50 m, groase de 20 / 22 cm, amestecate cu pleavă de cereale. Lipiturile arse erau dispuse în straturi succesive, neordonate, așa cum s-au prăbușit, ele fiind de la pereții (bolta) unui cuptor. Vatra cuptorului (delimitată la 0,50 m adâncime) avea la suprafață un aspect mozaicat și culoarea albicioasă de la ardere. Lipiturile vetrei (groase de 0,20 / 0,25 m) aveau în structură nisip, fiind identificate două rânduri de lipituri: prima cu grosimea 0,10 m, a doua fiind de 0,10 / 0,15 m grosime). Pe latura de jos a primelor lipituri ale vetrei s-au conservat amprente de bârne despicate, ceea ce confirmă faptul că vatra cuptorului a fost construită prin aplicarea primei lipituri (la -0,75 m) pe un suport de nuiele despicate, partea dinspre structura lemnoasă fiind zgurificată de la ardere. Între dărâmăturile cuptorului au fost descoperite puține oase de animale, un fragment de așchie de silex calcinat și numeroase fragmente ceramice Cucuteni B₁, pictate - în marea lor majoritate - cu negru-ciocolatiu aplicat direct pe pereții crem ai vaselor (stilul ε). Fiind cercetat parțial, din motive obiective, cuptorul a fost acoperit, rămânând a fi investigat complet în campaniile viitoare.

Într-o secțiune trasată de M. Andronic (sector A), au ieșit și fragmente ceramice din bronzul târziu, cultura Noua.

În Cas. 1 / 1998, într-o alveolare care a deranjat pe circa 1 m² lipiturile arse de la L 1 / 1998, a fost găsită o jumătate de vas-borcan care aparține locuirii din sec. VI-VII.

Bibliografie:

****Suceava, jud. Suceava, în Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 1999*, Deva, 24-28 mai, 2000, p. 138 (precizăm faptul că textul de la titlul *Sector B* este redactat de I. Mareș, C. E. Ursu, O. Cotoi, B. P. Niculică M. Ignat); I. Mareș, *Metalurgia aramei în neo-eneoliticul României*, în *Suceava*, 2002, p. 253, nr. 1190.

4. 10. 2007

Dr. Ion Mareș

SITUL ARHEOLOGIC DE LA SUCEAVA PUNCTUL: DEALUL ZAMCA

AMPLASARE GEOGRAFICĂ

În partea de nord-vest a orașului Suceava se află „Dealul Zamca”, pe platoul căruia este amplasată Mănăstirea Zamca și, la circa 300 m spre est de aceasta, turnul de apă (Harta). În acest loc, în urma cercetărilor arheologice de suprafață, la aproximativ 150 / 200 m nord - vest de turnul de apă, au fost semnalate materiale ceramice din: **cultura ceramicii liniare, Hallstatt (?)**, secolele XVI - XVII ¹, Latène².

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE

În urma cercetărilor arheologice sistematice *situl* conține:

- posibil necropolă din bronzul mijlociu;
- așezare fortificată din Latène-ul timpuriu geto-dacic, faza I, sec. IV a. Chr. - mijlocul sec. III a. Chr.;
- depuneri medievale, sec. XVI-XVII.

Prin efectuarea unor lucrări edilitare în anul 1993 (săparea manuală a fundațiilor unei construcții, la circa 50 m spre vest de turnul de apă, aproape de capătul străzii Rezervorului), a fost distrus un mormânt plan de înhumăție (cu un schelet uman chiruit pe latura dreaptă) care avea ca inventar funerar un topor-ciocan perforat, confecționat din graniodiorit. Mormântul a fost datat, mai larg, în perioada de tranziție la epoca bronzului și în bronzul timpuriu.³ Actual, îl includem în bronzul mijlociu, posibil cultura Komariv.

Pentru cunoașterea stratigrafiei și a succesiunii civilizațiilor de pe latura de nord-est a platoului „Dealului Zamca” au fost efectuate două sondaje arheologice în anii 1996-1997.⁴ Aproape de marginea de nord-est a platoului „Dealului Zamca”, aproximativ în zona centrală, au fost practicate două secțiuni paralele (orientate pe direcția NNS - SSV): S. I / 1996 (cu lungimea de 30 m și lățimea de 1,5 m) și S. III / 1997 (dispusă paralel cu S. I / 1996, la un metru distanță de aceasta, cu lungimea de 50 m și lățimea de 1,5 m). Pentru cercetarea unui complex de locuire dezvelit parțial în S. III / 1997 (între m 5,70 - 7,30, carourile 4 - 5), a fost deschisă o casetă (Cas. 1 / 1997) pe latura de vest a secțiunii amintite, cu dimensiunile de 1,60 / 2 m. Pentru obținerea unor informații suplimentare referitoare la mormântul preistoric amintit mai sus, la o distanță de 24 m față de acesta, și respectiv la 40 m de capătul Străzii Rezervorului, în singurul loc disponibil și neafectat de lucrări edilitare, a fost practică o secțiune (S. II / 1996), orientată pe direcția NNS - SSV, cu lungimea de 20 m și lățimea de 1,5 m. În afară de câteva fragmente ceramice atipice, probabil din epoca bronzului, în această ultimă secțiune nu au fost găsite alte materiale arheologice.

Stratigrafia așezării se prezintă astfel: solul negru-cenușiu (vegetal), cu o grosime de 0,2 / 0,25 m; în acest strat, deranjat de lucrările agricole, au fost

găsite, amestecate, câteva fragmente ceramice din Latène - ul timpuriu și din secolele XVI - XVII; solul cenușiu închis, cu o grosime de 0,15 / 0,25 m, reprezintă nivelul de locuire din a doua epocă a fierului (Latène timpuriu); solul brun-gălbui și solul galben, sterile arheologic (fig. 2).

Rezultatele săpăturilor arheologice: investigațiile arheologice au precizat faptul că ne aflăm, pe suprafața cercetată, în fața unei locuiri sporadice din a doua epocă a fierului. În stratul de cultură au fost descoperite fragmente ceramice de la diferite vase, bucăți de chirpici ars cu impresiuni de nuiiele, pietre; au fost investigate, parțial, trei complexe arheologice care vor fi prezentate în continuare. În stratul de locuire din Latène - ul timpuriu au fost descoperite un topor trapezoidal de piatră (fig. 3 / 1) și două vârfuri de silex care pot fi din neolitic (fig. 3 / 2, 3), însă precizăm faptul că o depunere arheologică din această perioadă de timp nu a fost depistată în suprafața cercetată.

Complexul 1 / 1997. În S. III / 1997 (C. 4 - 5; m. 5, 70 - 7) și în Cas. 1 / 1997, la 0,30 - 0,35 m adâncime, au fost dezvelite, pe o mică suprafață, lipituri arse, groase de 3 - 6 cm, cu urme de nuiiele pe o latură, cu diametre de 0,8 - 4 cm.; unele bucăți de lipituri arse conțin, în afară de pleavă de cereale, microprundiș. Chirpiciul ars provine de la peretele prăbușit al unei construcții ușoare de suprafață, surprinsă parțial (fig. 2 / 1). Între bucățile de chirpici ars, și sub ele, a fost găsită ceramică geto-dacică, în special pereți de la vase cu profilul aproape drept și o fusaiolă bitronconică fragmentară (fig. 3 / 4). Semnalăm, de asemenea, câteva lipituri de la o vatră distrusă din vechime, amestecate printre resturile de chirpici ars.

Groapa 1 / 1997. În aceeași secțiune (C. 12; m 16,60 - 17,60) a fost cercetată, parțial, o groapă ovală (cu diametrul la gură, pe axul lung, de 1 m și 0,50 m la fund) care a fost săpată de la nivelul solului brun-gălbui (- 0,40 m), având o adâncime de 0,25 m (măsurătoare de la nivelul în care a fost delimitată). În partea superioară a gropii, în pământul de umplutură, au fost găsite două pietre plate și un fragment ceramic din Latène - ul timpuriu.

Groapa 2 / 1997. În aceeași secțiune (C. 14 - 15; m 20 - 21) a fost cercetată parțial, la 0,30 / 0,35 m adâncime, o groapă ovală, cu fundul plat și colțurile ușor rotunjite (cu diametrul, pe axul lung, de 0,50 m), săpată aproape de la baza nivelului din Latène (la -0,30 / -0,35 m), fiind adâncă de 1,25 m (măsurătoare de la nivelul din care a fost săpată). La adâncimea de 1 m, în pământul de umplutură al gropii, a fost găsit un fragment de vas din Latène - timpuriu. În afară de bucăți mărunte de chirpici ars nu au fost descoperite alte materiale arheologice.

Ceramica. În suprafața investigată arheologic, în singurul nivel din a doua epocă a fierului, au fost descoperite fragmente ceramice de la diferite vase geto-dacice. Din analiza acestora constatăm că au fost lucrate manual și sunt confecționate din pastă care aparține categoriei grosiere (sau rudimentare), fiind amestecată cu cioburi pisate, microprundiș și nisip cu bobul mare, folosite ca degresant. Remarcăm, de asemenea, faptul că cea mai mare parte a fragmentelor ceramice au structura pastei compactă, în puține cazuri sunt lustruite și acoperite cu slip. Dacă pasta grosieră și poroasă este cea care predomină, sunt cazuri în care întâlnim și fragmente de vase lucrate din pastă

semifină, având în compoziție puține ingrediente. Starea fragmentară a materialului ceramic nu ne-a permis, în cele mai multe situații, o atribuire sigură la tipurile caracteristice ceramicii traco-geto-dacice. În afara unor fragmente de margini și funduri de vase, care permit, într-o mică măsură, reconstituirea ipotetică a unor tipuri de vase, noi am ilustrat, selectiv, și fragmente ceramice cu decor plastic aplicat (fig. 3 – 5). În situația dată, menționăm unele tipuri de vase care au putut fi determinate într-o oarecare măsură.

*Vasul cu profilul aproape drept*⁵, cunoscut și sub numele de vas clopot⁶, sau vasul cu pereții aproape drepte⁷. Cele mai numeroase sunt fragmentele ceramice care aparțin acestei forme de vas ce poate fi inclus în tipurile I și II determinate de Ion Horațiu Crișan pentru ceramica daco-getică, faza I, veche (sec. V – IV a. Chr.)⁸, sau tipul III, posibil variantele III / b, III / c, III / d (fig. 3 / 5 – 12; 4 / 1 – 6, 8), după tipologia întocmită de Emil Moscalu⁹, lipsind, până acum, variantele III / a, III / e – III / k din clasificarea sa.¹⁰ Acest tip de vas se află din epoca bronzului și în continuare este prezent în faza a doua mijlocie (sec. III – II a. Chr.), subfaza II₁ (sec. III și prima jumătate a sec. II a. Chr.) a ceramicii geto-dacice, transformându-se în vasul borcan¹¹, însă el există alături de acesta din urmă, prin unele variante, până în secolul I d. Chr.¹²

Fragmentele ceramice de la acest tip de vas provenite de pe Dealul Zamca sunt lucrate manual din pastă grosieră amestecată cu cioburi pisate, nisip cu bobul mare și, în unele cazuri, cu micropundiș. Predomină fragmentele de culoare cărămidie, arderea lor fiind oxidantă, altele au culoarea gri-cenușie și neagră, fiind arse reducător. Întâlnim, de asemenea, fragmente de vase arse neuniform, nuanțele de culoare alternând pe anumite zone, cărămiziu cu gri-cenușiu, galben și negru. Culoarea gri-cenușie se remarcă în spărtura unor vase cu ardere oxidantă incompletă, iar la unele fragmente ceramice se observă arderea secundară. Decorul plastic în relief este caracteristic acestui tip de vas din ceramica traco-geto-dacică.¹³ Ca ornamente întâlnim proeminente conice aplatizate și brâie în relief cu alveole care sunt dispuse, în general, pe orizontală și leagă proeminentele conice amplasate aproape de marginea vaselor (fig. 3 / 5 – 8, 11 – 12; 4 / 1 – 3, 5, 6). Brâiele cu alveole de pe unele fragmente ceramice (tipul III / d, după tipologia întocmită de Emil Moscalu) sunt dispuse vertical și pornesc din cele orizontale, de lângă proeminente (fig. 4 / 5). Pe câteva fragmente de pereți de vase se află brâie în relief crestate (fig. 6 / 1) și, într-un singur caz, un buton conic, pe un fragment atipic (fig. 5 / 3).

Vasul cu profilul aproape drept, sau vasul clopot (formă comună a ceramicii traco-geto-dacice) este bine reprezentat în așezări și necropole din sec. IV – II a. Chr.¹⁴, constituind, în situațiile cu date sigure, un reper cronologic. Pentru că acest tip de vas este bine cunoscut¹⁵, considerăm că nu mai sunt necesare citarea unor analogii. Amintim doar câteva descoperiri mai apropiate de noi, respectiv de la Bosanci (un vas clopot din primul mormânt de incinerare datat în sec. IV a. Chr.)¹⁶, de la Zvorâștea (sec. III. A. Chr.)¹⁷, din așezarea de la Cotu – Copalău (jud. Botoșani), din a doua fază de locuire a așezării datată în sec. IV – III a. Chr.¹⁸ și de la Cucorâni (jud. Botoșani), din prima fază de locuire a așezării, cu aceeași dată.¹⁹

Vasul în formă de sac. Un fragment ceramic, lucrat din pastă grosieră, de culoare cărămidie la exterior și gri-cenușie la interior, având ca ornament o proeminență conică aplatizată, pare să aparțină unui vas în formă de sac (fig. 4 / 7) (tipul IX, la Emil Moscalu²⁰, poate variantele IX / a, IX / b),²¹ numit de Ion Horațiu Crișan *vas în formă de clopot* și pe care îl găsim în grupa ceramicii protodacice (sec. VI – V a. Chr.), în categoria ceramicii daco-getice, faza I, veche (sec. V – IV a. Chr.) și a ceramicii daco-getice din faza a II-a, mijlocie (sec. III – II a. Chr.).²²

Un fragment de la un *vas cu pereții aproape drepecți* are marginea reliefată (fig. 5 / 4) și remarcăm forme similare la Bosanci (sec. IV a. Chr.)²³ și Cucorăni (sec. IV – III a. Chr.)²⁴.

Amintim și un fragment ceramic, care pare a fi de la un *vas cu aspect globular*²⁵, lucrat din pastă semifină, cu puține cioburi pisate în compoziție, de culoare neagră-cenușie și ornamentat pe suprafața păstrată cu două caneluri paralele (fig. 5 / 2), decor cu tradiție în Hallstatt-ul timpuriu.

Castroane și străchini. Mai multe fragmente ceramice aparțin unor castroane, însă datorită stării lor precare de conservare, este aproape dificil de atribuit la tipuri bine determinate din ceramica traco-geto-dacică. Sunt lucrate manual din pastă semifină, cu puține cioburi pisate, au culoarea cărămidie, gri-gălbuie, gri-cenușie, neagră, uneori cu nuanțe de culori amestecate atât de la arderea secundară cât și de la cea neuniformă.

Tipului X, castroane (probabil varianta X / a după tipologia întocmită de Emil Moscalu),²⁶ îi aparține, cu rezervele cuvenite, un fragment de la un castron tronconic (descoperit în *complexul 1 / 1997*, vezi mai sus) cu marginea ușor reliefată și tăiată oblic spre interior, pereții ușor arcuiți și cu proeminențe conice plate amplasate vertical sub marginea vasului (fig. 5 / 6). Forme oarecum similare sunt la Ravna (din a doua jumătate a sec. VI a. Chr.) și Canlia (sec. IV a. Chr.) iar acest tip de vas traco-geto-dacic este specific zonei sudice a Dunării (Ravna, Kalugherița, Staro Selo), Dodrogei (Satu Nou, Enisala, Canlia și Gura Canliei) și sudului Munteniei (Alexandria, Grădiștea Călărași) și evoluează până în sec. III a. Chr., când dispare.²⁷ Un alt fragment de castron, care a fost reconstituit parțial grafic (fig. 5 / 7) se încadrează în același tip, posibil varianta X / d (la Emil Moscalu)²⁸. Are forma tronconică, marginea înclinată spre interior, proeminențe plate amplasate oblic în zona superioară a vasului, aproape de buză, și este lucrat manual din pastă semifină de culoare cărămidie. Exemplare oarecum asemănătoare sunt la Cotnari (sec. IV – III a. Chr.), Slobozia (a doua jumătate a sec. V a. Chr.), Murighiol (sec. IV a. Chr.) și Brăilița (sfârșitul sec. IV, începutul sec. III a. Chr.)²⁹, forma respectivă existând la Ferigile în prima jumătate a sec. VI a. Chr. (tipul I A₃, I A₄ a străchinilor cu marginea arcuită în interior, după clasificarea întocmită de Alexandru Vulpe), și în alte puncte.³⁰ Un alt fragment ceramic este de la un castron (sau strachină) cu marginea evazată (fig. 5 / 5), confecționat din pastă fină, fără decor, de culoare cărămidie, arsă oxidant (Ion Horațiu Crișan le include în tipul II de strachină din categoria ceramicii protodacice, sec. VI – V a. Chr. Și în tipul III, varianta 3 a străchinilor din ceramica daco-getică, faza I, sec. V – IV a. Chr.)³¹ În cadrul tipologiei întocmite de Emil Moscalu, întâlnim forme oarecum similare la tipul X, varianta X

/ f a castroanelor și la tipul XII, *castroane cu marginea evazată*, varianta XII / b)³². Aceste forme de vase cunosc o lungă dezvoltare din epoca bronzului, aflându-se în tipul I D – *strachina evazată* la Ferigile³³ și le găsim în ceramica traco-geto-dacică până în faza a II-a a Latène-ului geto-dacic³⁴. În așezările și necropolele geto-dacice din sec. IV – III a. Chr. Castroane și străchini de acest tip sunt bine cunoscute³⁵. Amintim doar unele forme asemănătoare de la Cucorăni (din primul nivel de locuire datat în sec. IV – III a. Chr.)³⁶. În categoria castroanelor tronconice cu marginea reliefată și cu marginea dreaptă includem și alte fragmente ceramice fără a preciza tipul lor (fig. 6 / 1 – 2, 4 – 5). De asemenea, amintim fragmente ceramice care pot fi de la străchini confecționate din pastă semifină, de culoare cărămidie, brun-cenușie, neagră, unele lustruite, altele cu slip. Pentru că nu avem nici un fragment care să poată fi reconstituit grafic, este imposibil să le atribuim unor tipuri determinate (tipul XI, posibil variantele XI / b, XI / d 1, la Emil Moscalu)³⁷, însă ele par a fi de la străchini tronconice cu marginea fie răstrântă fie arcuită spre interior (fig. 6 / 6 – 8, 12). Unele descoperiri asemănătoare sunt la Bosanci (sec. IV a. Chr.)³⁸, Cucorăni (sec. IV – III a. Chr.)³⁹, Cotu – Copalău (sec. IV – III a. Chr.)⁴⁰. Acest tip de strachină reprezintă o formă comună a ceramicii traco-geto-dacice⁴⁰.

Unele fragmente ceramice ar putea proveni de la căni sau cești (fig. 6 / 3, 13), însă datorită stării lor de păstrare nu le putem atribui la un tip determinat din ceramica traco-geto-dacică.

Încadrarea cronologică a materialului arheologic descoperit pe „Dealul Zamca” este o problemă dificilă în stadiul actual al cercetărilor, prin faptul că lipsesc elementele sigure de datare. Ceramica fragmentară nu este un reper cronologic care să fie luat în considerație pentru o datare clară, iar tipurile de vase amintite mai sus sunt, în mare parte, determinate ipotetic. Însă, unele elemente de formă și decor ale ceramicii pot fi luate în considerație, prin numeroasele analogii, ca fiind caracteristice celei de a doua epoci a fierului, respectiv Latène – ului. Câteva fragmente de vase păstrează tradiții hallstattiene prin forme, decor și culoarea pastei, ceea ce este cunoscut în evoluția ceramicii traco-geto-dacice, însă nu avem nici un indiciu sigur care să coboare datarea materialului arheologic de pe „Dealul Zamca” mai timpuriu de sec. IV a. Chr. În stadiul actual al cercetărilor, încadrăm locuirea de pe „Dealul Zamca” în Latène-ul timpuriu geto-dacic, faza I (sec. IV a. Chr. – mijlocul sec. III a. Chr.)⁴¹. Precizăm faptul că dintre materialele arheologice găsite pe „Dealul Zamca” lipsește ceramica aparținând celților și bastarnilor (cultura Poienеști – Lucașovka). Acest indiciu poate fi luat în considerație pentru situarea în timp a descoperirilor de pe „Dealul Zamca” într-o etapă aproximativă cu necropola de la Bosanci (sec. IV a. Chr.)⁴², primul nivel de locuire de la Cucorăni⁴³ și așezarea de la Cotu – Copalău⁴⁴, fiind anterioare descoperirilor de la Zvorâștea⁴⁵, al celui de-al doilea nivel de locuire de la Cucorăni⁴⁶, a așezării de la Românești (com. Grănicești, jud. Suceava)⁴⁷, a așezării de la Botoșana (jud. Suceava)⁴⁸ și a locuirii din cea de a doua epocă a fierului de la Rus – Mănăstioara (com. Udești, jud. Suceava)⁴⁹, referindu-ne astfel numai la câteva descoperiri din partea de nord a Moldovei.

Săpăturile arheologice efectuate pe „Dealul Zamca” nu au atins decât într-o mică măsură locuirea din cea de a doua epocă a fierului, aşezarea geto-dacică ocupând un mare spaţiu pe suprafaţa platoului.⁵⁰ Desigur, dezvelirea câtorva complexe arheologice şi existenţa unui material arheologic nu prea bogat nu ne oferă informaţii mai ample. Deşi materialele provenite din aceste sondaje arheologice sunt puţine şi fără o relevanţă deosebită, totuşi ele au importanţă prin faptul că vin să completeze numeroasele descoperiri din spaţiul unitar al civilizaţiei geto-dacice din prima etapă a celei de a doua epoci a fierului (Latène timpuriu). Nu ne îndoim că o continuare a cercetărilor arheologice va aduce date suplimentare referitoare la aşezarea geto-dacică de pe „Dealul Zamca”.

BIBLIOGRAFIE

Ion Mareş, Mircea Ignat, Constantin-Emil Ursu, Bogdan Niculică, *Rezultatele cercetărilor arheologice referitoare la aşezarea geto-dacică din oraşul Suceava-Dealul Zamca (1996-1997)*, în *Suceava*, XXVI-XXVIII, 1999-2001, p. 173-187.

NOTE

1. Mugur Andronic, Paraschiva-Victoria Batariuc, *Contribuţii la cunoaşterea evoluţiei habitatului uman în zona limitrofă a oraşului Suceava*, în *Suceava*, XVII-XIX, 1990-1992 (1993), p. 18.
2. Locuirea din cea de a doua epocă a fierului (Latène) a fost identificată în anul 1994, în urma cercetărilor de suprafaţă efectuate de Mircea Ignat, Dumitru Boghian, Ion Mareş, Constantin – Emil Ursu şi Bogdan Niculică.
3. Ion Mareş, *Un mormânt preistoric descoperit la Suceava – „Dealul Zamca”*, în *Codrul Cosminului*, S.N., 2 (12), 1996, p. 323-325, fig. I, II; Gheorghe Dumitroaia, *Comunităţi preistorice din nord-estul României. De la cultura Cucuteni până în bronzul mijlociu*, Piatra – Neamţ, 2000, p. 124.
4. Săpăturile arheologice au fost efectuate cu studenţi de la Universitatea „Ştefan cel Mare” din Suceava, Facultatea de Istorie şi Geografie, în cadrul practicii de specialitate. La aceste cercetări a participat, ca student, Sorin Ignătescu, preparator la Facultatea de Istorie din Suceava.
5. I. H. Crişan, *Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania*, Bucureşti, 1969, p. 72 – 77 (în continuare, prescurtăm *Ceramica*).
6. Emil Moscalu, *Ceramica traco-getică*, Bucureşti, 1983, p. 37 şi urm. Vasul clopot este inclus de Ion Horaţiu Crişan în ceramica protodacică (sec. VI – V a. Chr.), în ceramica daco-getică, faza I, veche (sec. V – IV a. Chr.) şi în ceramica daco-getică din faza a II-a, mijlocie (sec. III – II a. Chr. (I. H. Crişan, *Ceramica*, 1963, p. 54 – 56, 70 – 72, 113 – 114), iar Emil Moscalu, pentru evitarea confuziilor între vasul clopot (tipul III, după clasificarea sa) şi vasul sac (tipul IX, după aceeaşi clasificare) rămâne la denumirea din urmă (E. Moscalu, *op. cit.*, p. 57); pentru discuţii, vezi, Vasile Ursachi, *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad*, Bucureşti, 1995, p. 151.
7. *Ibidem*, p. 150.
8. I. H. Crişan, *Ceramica*, p. 107 – 109.

9. Emil Moscalu, *op. cit.*, p. 45 – 47.
10. *Ibidem*, p. 44, 45, 47 – 51.
11. I. H. Crișan, *Ceramica*, p. 57, 107; idem, *Ziridava*, Arad, 1978, p. 113 – 114. Referitor la originea, evoluția și datarea acestui tip de vas (tipul III al vaselor clopot), cu bibliografia aferentă, vezi, Emil Moscalu, *op. cit.*, p. 37 și urm.
12. Vasile Ursachi, *op. cit.*, p. 150.
13. I. H. Crișan, *Ceramica*, 1969, p. 90 – 93; Emil Moscalu, *op. cit.*, p. 37; Silvia Teodor, *Decorul pe vasele borcan geto – dacice*, în *ArhMold*, XVIII, 1995, p. 17 – 31.
14. În așezarea de la Brad au fost determinate trei variante ale vasului cu pereții aproape drepți, cu trei trepte evolutive pentru sec. IV – I a. Chr.; varianta a, a acestui tip de vas, este specifică primului nivel dacic din sec. IV a. Chr. Și prezintă modificări în al doilea nivel, în următoarele două niveluri dacice fiind destul de rare (cf. Vasile Ursachi, *op. cit.* p. 150).
15. Supra nota 5 și urm..
16. Mircea Ignat, *Descoperirile din Latène-ul timpuriu de la Bosanci (jud. Suceava)*, în *SCIV*, 24, 1973, 3, p. 533, 535 – 536, fig. 2 / 2.
17. Idem, *Vestigiile geto- dacice de la Zvorâștea și semnificația lor*, în *Suceava*, X, 1983, p. 391, 393 – 394, pl. II / 2, 5, 6, III / 2, 3, 5, IV / 5.
18. Paul Șadurschi și Liviu Șovan, *Așezarea getică întărită de la Cotu-Copălău*, în *ArhMold*, XIII, 1994, p. 169, 172, fig. 3 / d, 4 / a, 5 / a.
19. Silvia Teodor, *Săpăturile de la Cucorăni (jud. Botoșani)*, în *ArhMold*, VIII, 1975, p. 124 – 129, 132, 134, 135, fig. 21 / 8, 10, 11, 23 / 1, 3, 9, 26 / 3, 6.
20. Emil Moscalu, *op. cit.*, p. 57 și urm.
21. *Ibidem*, p. 60 – 63 (forme, analogii, datare, ilustrație și bibliografie).
22. Supra nota 6.
23. M. Ignat, *Descoperirile din Latène-ul timpuriu de la Bosanci (jud. Suceava)*, în *SCIV*, 24, 1973, 3, fig. 1 / 3.
24. S. Teodor, *op. cit.*, p. 124, fig. 24 / 4, 26 / 8.
25. I. H. Crișan, *Ceramica*, 1963, p. 77 – 78, fig. 27 și pl. XVIII / 4.
26. Emil Moscalu, *op. cit.*, p. 70.
27. *Ibidem*, pl. XLVI / 2, XLVII / 7.
28. *Ibidem*, p. 71.
29. *Ibidem*, pl. XLIX / 7, 10 – 13.
30. Alexandru Vulpe, *Necropola hallstattiană de la Ferigile. Monografie arheologică*, București, 1967, p. 38 – 39, fig. 13 și pl. I / 5, XIII / 24, XIV / 28); Emil Moscalu, *op. cit.*, p. 71.
31. I. H. Crișan, *Ceramica*, 1969, p. 50, 53 – 54, 80 – 82.
32. Emil Moscalu, *op. cit.*, p. 72, 77 – 78.
33. Alexandru Vulpe, *op. cit.* p. 49 și fig. 13 de la p. 38.
34. Supra notele 31, 32. În cetatea dacică de la Brad străchini de acest fel, varianta b după clasificarea întocmită de Vasile Ursachi, au fost descoperite mai ales în nivelurile II și III dacice de pe acropolă cât și în

- ultimele două niveluri dacice din aşezarea deschisă (Vasile Ursachi, *op. cit.* p. 155).
35. Supra notele 31 – 34.
  36. Silvia Teodor, *op. cit.* p. 134, fig. 22 / 10, 28 / 1.
  37. Emil Moscalu, *op. cit.*, p. 72 şi urm.
  38. Mircea Ignat, *Descoperirile din Latène-ul timpuriu de la Bosanci (jud. Suceava)*, în SCIV, 24, 1973, 3, p. 535, fig. 1 / 6.
  39. Silvia Teodor, *op. cit.* p. 124, fig. 21 / 3.
  40. Supra nota 37.
  41. Radu Vulpe, *Aşezări getice din Muntenia*, Bucureşti, 1966; I. H. Crişan, *Ceramica*, 1969, p. 63 – 68, 100 – 104; idem, *Die Anfänge der Latènezeit bei den Geto-Dakern*, în *Dacia*, N.S., XXII, 1978, p. 143 – 154; Idem, *Ziridava*, Arad, 1978, p. 161 – 164; Silvia Teodor, *op. cit.*, p. 135 şi urm.; Mircea Petrescu-Dîmboviţa, *Scurtă istorie a Daciei preromane*, Iaşi, 1978, p. 108, 127 şi urm.; Mioara Turcu, *Geto-dacii din Câmpia Munteniei*, Bucureşti, 1979, p. 30 şi urm.; Emil Moscalu, *op. cit.*, p. 187 – 208, 216 – 222; Vasile Ursachi, *op. cit.*, p. 269 – 272; Constantin Preda, *Geto-daci*, în EAI/VR, II, 1996, p. 178 – 186.
  42. Mircea Ignat, *op. cit.*, p. 533 – 537.
  43. Silvia Teodor, *op. cit.*, p. 124, 132, 135.
  44. Paul Şadurschi şi Octavian Liviu Şovan, *op. cit.*, p. 169, 172, 180 – 181.
  45. Mircea Ignat, *Vestigiile geto-dacice de la Zvorâştea şi semnificaţia lor*, în Suceava, X, 1983, p. 393 şi urm.
  46. Silvia Teodor, *op. cit.*, p. 135 şi urm.
  47. Ion Mareş, *Româneşti – „Chetriş”, jud. Suceava*, în *Cronica cercetărilor arheologice. Campania 1993*, Satu Mare, 12 – 15 mai, 1994, p. 54; idem, *Româneşti – „Chetriş”, jud. Suceava*, în *Cronica cercetărilor arheologice. Campania 1994*, Cluj-Napoca, 11 – 14 mai, 1995, p. 76.
  48. Silvia Teodor, *Unele date cu privire la cultura geto-dacică din nordul Moldovei în lumina săpăturilor de la Botoşana*, în, SCIV, 20, 1969, 1, p. 33 – 41.
  49. Mircea Ignat, *Şantierul arheologic de la Rus-Mănăstioara – Cercetările din anii 1967 şi 1969*, în *Studii şi Materiale. Istorie*, (Suceava), III, 1973, p. 227 – 228, 237 – 246.
  50. În afara materialului ceramic geto-dacic răspândit pe o mare suprafaţă (vezi, supra nota 2), pe o prelungire a promontoriului Dealului Zamca, spre nord – vest, la circa 50 m de săpăturile noastre, se observă un şanţ de apărare, posibil cu val, abia vizibil, fiind aplatizat de lucrările agricole.

DR. ION MAREŞ